

Projevy rizikového chování a jejich prevence

Mgr. Dana Kozubíková

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ústav marketingových komunikací

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Dana KOZUBÍKOVÁ**

Osobní číslo: **K09669**

Studijní program: **N 6202 Hospodářská politika a správa**

Studijní obor: **Řízení netržních a sociálních služeb**

Téma práce: **Projevy rizikového chování a jejich prevence**

Zásady pro vypracování:

1. Vypracujte teoretická východiska pro praktickou část práce dle pokynů vedoucího práce.
2. Zpracujte teoretická východiska na základě studia odborných publikací a literatury.
3. Proveďte výzkumnou část práce.
4. Vyhodnoťte výzkumnou část práce.
5. Zpracujte závěrečné vyhodnocení a vyvodte závěry práce.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NIKL, J. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci, Praha: Vydavatelství PA ČR, 2000, ISBN 80-7251-033-9.

MEČÍŘ, J. Starosti s dospíváním, Praha: Mona, 1989, ISBN ČSR 59-065-88.

MACEK, P. Adolescence, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-348-X.

KAČÁNI, V., MIKLOŠ, J. Rodina, výchova, delikvence, Bratislava: Smena, 1975, ISBN 73-003-75.

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování, Praha: Portál, 2001.

CHRÁSKA, M. Úvod do výzkumu v pedagogice, 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1367-1.

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Libor Šnédar, Ph.D.

Ústav regionálního rozvoje, veřejné správy a práva

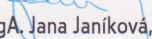
Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2010

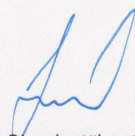
Termín odevzdání diplomové práce:

26. dubna 2011

Ve Zlíně dne 1. prosince 2010

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
děkanka

Mgr. Ing. Olga Jurášková, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 6.4.2011

Mgr. Dana Kozubíková

Jméno, příjmení, podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „**Projevy rizikového chování a jejich prevence**“ se zaměřuje na konkrétní projevy rizikového chování, které se mohou vyskytovat u dospívajících dětí. Práce je zaměřená na rizikové období pubescence v souvislosti s možnými příčinami vzniku rizikových projevů. Teoretická část se dále zabývá prevencí, způsoby, možnostmi ve vztahu k těmto rizikovým projevům chování.

Praktická část je zaměřena na výskyt projevů rizikového chování dospívající mládeže ve školských zařízeních mikroregionu Jižní Valašsko.

Klíčová slova:

Rizikové chování, drogový problém, tabakismus, alkohol, šikana, kyberšikana, záškoláctví, pubescence, škola, rodina, vrstevníci, volný čas, prevence.

ABSTRACT

Thesis on the topic "risk behavior and prevention" focuses on a specific risk behavior, which can occur in teenagers. The paper draws attention to the risk period of adolescence in relation to possible causes of the risk expressions. The theoretical part also deals with prevention, ways and possibilities in relation to these risk behavior. The practical part is focused on the occurrence of risk behaviors of adolescents in schools microregion of South Wallachia.

Keywords:

Risky behavior, drug problem, tabakismus, alcohol, bullying, cyberbullying, truancy, adolescence, school, family, peers, leisure, prevention.

Děkuji panu JUDr. Liboru Šnédarovi, PhD., za čas, který mi při vedení diplomové práce věnoval.

Děkuji panu Mgr. Jakubu Hladíkovi, PhD., za čas a cenné rady, které mi poskytl při vypracování diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Dne 12. 4. 2011

Mgr. Dana Kozubíková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ÚVOD DO TEORETICKÉ ČÁSTI.....	13
2 CÍLE PRÁCE	14
3 ZÁKLADNÍ POJMY	16
4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO OBDOBÍ	18
4.1 VÝVOJOVÉ OBDOBÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU (PUBERTA 11-15 LET).....	18
5 VÝCHOVNÉ ČiniteLE A Dospívající DěTI	20
5.1 RODINA JAKO VÝCHOVNÝ ČiniteL	20
5.2 ŠKOLA JAKO VÝCHOVNÝ ČiniteL	22
5.3 VRSTEVNICKÁ SKUPINA JAKO VÝCHOVNÝ ČiniteL	22
6 NEJČASTĚJŠÍ PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	24
6.1 TOXIKOMANIE	24
6.2 TABAKISMUS.....	25
6.3 ALKOHOL	26
6.4 ŠIKANA.....	27
6.4.1 Specifické projevy šikany.....	27
6.5 KYBERŠIKANA.....	28
6.5.1 Nejčastější projevy kyberšikany.....	28
6.6 ZÁŠKOLÁCTVÍ	29
6.6.1 Kategorie záškoláctví a příčiny	29
6.7 ÚTĚKY Z DOMOVA	30
7 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	32
7.1 PREVENCE V RODINĚ	33
7.2 PREVENCE VE ŠKOLE	33
7.3 PREVENCE VE SPOLEČNOSTI	34
8 SPECIFICKÉ PROGRAMY PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	35
OBČANSKÉ SDRUŽENÍ R-EGO.	35
8.1 POSLÁNÍ A CÍLE	36
8.2 PŘEHLED PROGRAMŮ SPECIFICKÉ PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
9 VÝZKUMNÁ ČÁST	39

9.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU.....	39
9.2	METODIKA ORGANIZACE VÝZKUMU	39
9.3	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU.....	40
9.4	FORMULACE POPISNÉHO VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	40
9.5	FORMULACE HYPOTÉZ.....	41
10	VÝSLEDKY A INTERPRETACE VÝZKUMU	42
III	PROJEKTOVÁ ČÁST.....	55
11	PROJEKT	56
11.1	ÚDAJE O PROJEKTU A ŽADATELI	56
11.2	POPIS PROJEKTU	56
11.3	POPIS CÍLOVÉ SKUPINY PROJEKTU.....	57
11.4	PŘEPOKLÁDANÝ PŘÍNOS PROJEKTU	57
11.5	HARMONOGRAM REALIZACE PROJEKTU.....	58
11.6	ROZPOČET	58
11.7	TRVALÁ UDRŽITELNOST	58
12	ZÁVĚR.....	60
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	63
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	65
	SEZNAM OBRÁZKŮ - GRAFŮ.....	66
	SEZNAM TABULEK.....	67
	SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Děti a dospívající patří k nejohroženější skupině, pokud se týká projevů rizikového chování včetně zneužívání návykových látek. Na základě své téměř desetileté praxe v oblasti primární prevence si dovoluji tvrdit, že stále větší část dospívajících přijímá rizikový způsob života, který ji ohrožuje nejenom v období dospívání, ale může mít i následky v dalším životě. Výrazným projevem společnosti dnes je výskyt a nekontrolované šíření projevů rizikového chování dospívající mládeže. Vyhnout se rizikovým zónám je velmi obtížné, protože na dospívajícího působí celá řada činitelů. Nemusí zrovna vyrůstat v harmonické rodině, vždy se bude pohybovat v kolektivu ať už ve škole, v zájmových organizacích, mezi vrstevníky, bude chodit na festivaly, na diskotéky, apod... Každá taková sociální skupina může působit nejen pozitivně, ale i negativně.

Projevy rizikového chování nejsou dnes samozřejmě žádnou novinkou, byly tady, jsou a budou. To, že narůstají, je důsledek ztráty hodnot, pevných hranic, etiky, morálky, rozkolísaného hodnotové žebříčku.

Současnou dobu a společnost provází řada problémových, kritických a zátěžových situací. Pojmy jako agresivita, hrubost, toxikomanie, kriminalita, šikana se běžně vyskytují. Staly se jakousi běžnou součástí života. Změnil se životní styl. Dospívající děti jsou vůči vlivům prostředí málo odolné a jsou náchylné hledat řešení problémů mnohdy i nepřiměřenými způsoby. Ze vztahu k rodičům mizí respekt a slušnost, pomoc při domácích pracích, často myslí na zábavu, jsou si vědomi svých práv, kterých se domáhají, a mnohdy zapomínají, že mají i nějaké povinnosti.

Ve své diplomové práci se zabývám nejčastějšími projevy rizikového chování dospívajících, jejich příčinami, možnými vlivy a způsobem prevence. Dále se zabývám možnou specifickou primární prevencí. Ta vychází i z mých zkušeností ze zařízení, ve kterém pracuji tj. v Občanském sdružení R-Ego ve Slavičíně, které zabývá specifickou primární prevencí a je zároveň provozovatelem sociální služby – nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.

Práce má v teoretické části deskriptivní charakter, kde jsou použity publikace, které se těmito problémy zabývají. Dále se budu zabývat rizikovým obdobím dospívání, funkcí rodiny a školy a vrstevnických skupin.

Výzkumná čili praktická část práce je zaměřena na konkrétní projevy rizikového chování dospívajících v období 12-15 let na základních školách a víceletých gymnáziích v mikroregionu Jižní Valašsko.

Projektová část je zaměřena na konkrétní projekt v rámci prevence rizikového chování realizovaného na školských zařízeních v mikroregionu Jižní Valašsko.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD DO TEORETICKÉ ČÁSTI

V současné době zaznamenáváme zvýšený výskyt jevů, které jsou společností hodnoceny jako nežádoucí, nepřijatelné. Ohrožují společenský vývoj dospívajícího jak z hlediska morálky, tak mravnosti. Dostáváme se mezi závažná společenská témata, ke kterým patří užívání návykových látek ať už legálních nebo nelegálních, problémy spojené s nevhodným působením rodiny, negativní projevy v oblasti sociální – tj. sociální nepřizpůsobivost či sebedestruktivního chování dospívajících, které zpravidla vykazuje znaky sociální patologie, tj. agresivitu, nepřátelství, apod...(Fischer, Škoda, 2009).

Dále se objevují různé oblasti řešení konfliktních situací s výchovně problémovým jedincem možných v řešení v konfrontaci s třídním kolektivem, kde dotyčný může čelit projevům agresivity, zastrašování, obviňování, zpochybňování jeho autority, vzdoru a dalším manipulativním projevům.

Projevy rizikového chování se u naprosté většiny dospívajících vzájemně kombinují, usnadňují vzájemně svůj vznik a mají do značné míry společné nebo podobné příčiny - společné rizikové i ochranné faktory. Velmi často je rizikové chování vzhledem k osobnostnímu vývoji jedince účelové a vlastně v tomto smyslu funkční. Pomáhá řešit současnou osobnostní nesnáz a to zvýšit své sebevědomí, sebedůvěru, zapojit se do skupiny vrstevníků apod.). Tento aspekt však nijak nesnižuje nebezpečí následků.

Z těchto důvodů je důležité zahájit primární prevenci co nejdříve a to v době základní školní docházky, poskytnout dětem co nejvíce informací přiměřeně k jejich věku, umět naslouchat jejich problémům a umět s nimi otevřeně hovořit.

Každý, kdo se věnuje primární prevenci, má zájem, aby konkrétní aktivity předcházely problémům a následkům spojeným s rizikovými projevy, aby byl minimalizován dopad na cílovou skupinu a hlavně aby byly:

- ✓ efektivní
- ✓ cílené
- ✓ účinné

Cílem nás všech je tedy vychovat z dospívajícího zdravého člověka z pohledu fyzické i duševní stránky vzdělanou a zralou osobnost nepodléhající negativním jevům dnešní doby.

2 CÍLE PRÁCE

Diplomová práce se zaměřuje na následující cíle:

- ✓ V teoretické rovině popis možností výskytu projevů rizikového chování u dospívajících dětí.
- ✓ Jak se mohou ovlivnit jednotlivé faktory (dospívání, rodina, škola, volný čas a vrstevníci), projevy rizikového chování, jejich příčiny.
- ✓ Možnosti prevence a jejího působení.
- ✓ Popis konkrétního programu možné prevence.
- ✓ V rámci dotazníkového šetření zjistit, jaké je ohrožení dospívajících dětí v uvedené lokalitě na základních školách a víceletých gymnáziích.
- ✓ Zhodnotit, jak sami dospívající vidí výchovné vlivy a příčiny vzniku negativních projevů.
- ✓ Zhodnotit, jak sami dospívající vidí informovanost ve vztahu sami k sobě ohledně legálních a nelegálních drog, šikany a kyberšikany a ovlivňování k negativním činnostem.

Zdravý a kvalitní způsob života dospívajících dětí znamená preventivně působit na tuto cílovou skupinu ať už to v rodině, ve škole nebo v dalších zařízeních či subjektech. To znamená kompletně působit na jejich bio-psycho-sociální rozvoj a růst, který vede ke zdravému životnímu stylu a měl by být pro každého člověka samozřejmostí.

To znamená zaměřit se na oblasti, kterými jsou:

- ✓ Prevence rizikového chování, které se týká zejména kouření, konzumace alkoholu, drogového problému, šikany, kyberšikany, problémového chování.
- ✓ Výchova ke zdravému sebepojetí, sebepoznání – tj. zdravý životní styl spojený se správnou životosprávou, kvalitní fyzický vývoj, ale také učit se umět zvládat stres, agresi, konflikty, mít správné asertivní dovednosti, umět zvládat sám sebe, mít duševní klid a pohodu, osvojení si vhodného sociálního chování, zdravé prosazování se, znát svá práva, ale i povinnosti.
- ✓ Efektivní preventivní metody, které jsou vedeny výukovými a zážitkovými preventivními programy s podporou rozvoje osobnosti.
- ✓ Práce s třídními kolektivy, učit je zdravé a vzájemné spolupráci.

V neposlední řadě pro nás, kteří se zabýváme prevencí, umět včas vytipovat a oslovit ohrožené a umět jim nabídnout pomocnou ruku a pracovat s nimi.

3 ZÁKLADNÍ POJMY

Rizikové chování - chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost (Miovský, Zapletalová, 2006).

„*Pubescence* - období vývoje člověka ohraničené věkem 11-15 let, které se člení na *prepubertu*, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání a končí nástupem menzes u dívek a analogickým vývojem u chlapců (první emise semene). Prepuberta trvá obvykle u našich dívek zpravidla od 11 do 13 let, u chlapců asi o jeden až dva roky později. Na tuto fázi navazuje vlastní *pubescence*, která nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. tj. 13-15 let“ (Nikl, 2000, s. 22).

Prevence - (Nikl, 2000, s. 90) vymezuje pojem jako „souhrn sociálních opatření, jimiž lze zasahovat do prostředí ovlivňující vývoj osobnosti a socializaci obtížně vychovatelných jedinců“.

Primární prevence rizikového chování - je soubor jakýchkoli zdravotních, sociálních, výchovných či jiných intervencí a opatření směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky (Miovský, Zapletalová, 2006).

Výchova – „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, str. 257).

Socializace – „celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specifické lidské normy chování a jednání, a začleňuje se tak do společnosti“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, str. 202).

Šikana - „jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“ (Kolář, 2001, s. 27).

Kyberšikana - „termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti“ (Kopecký, Krejčí, 2010, str. 5).

Toxikomanie - stav, při kterém vzniká závislost na určitém drogu s následnými poruchami tělesnými nebo duševními, tento stav škodí jednotlivci i celé společnosti.

Alkohol - psychotropní látka, která působí hlavně na zvyšování nálady, legální droga.

Alkoholik - osoba psychicky závislá na alkoholu, dlouhodobá konzumace vysokých dávek alkoholu vede k závislosti fyzické. Nebezpečí vzniku závislosti u dospívajících jedinců. (Nešpor, Csémy, 1997).

Tabakismus (kouření) - “narkomanie všedního dne“, vedoucí k psychické i fyzické závislosti, ohrožující život a zdraví, legální droga.

4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO OBDOBÍ

Tato kapitola je zaměřena na vývojové období dospívání. V následujících stručných poznámkách kapitola představuje změny, které toto období lidského života provázejí.

4.1 Vývojové období staršího školního věku (puberta 11-15 let)

Puberta je důležitým úsekem života. Často s sebou ale nese i bolest, rozčarování a zmatek, dospívající vidí své rodiče kritickými očima a rodiče se podobně dívají na své děti. Dnešní děti navíc do puberty vstupují dříve, kolem desátého a jedenáctého roku života, přitom však domov opouštějí mnohem později než v minulosti (Carr, Shale, 2010).

V období dospívání si dospívající hledají svoji vlastní identitu. Hlavním prostředkem hledání dle autorů (Matouška a Kroftové, 2003, s. 81-82) tohoto vlastního JÁ, „má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane hlavní, nejvýznamnější skupinou, zastupující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny“.

V tomto období nabývají vrstevníci na důležitosti a rodina se stává méně důležitá, kamarádské vztahy se stávají trvalejšími, dospívající se učí dívat na svět očima druhého, respektovat jiné názory, vcítit se a dbát na potřeby jiných (Carr, Shale, 2010).

„Hormonální (i somatické) změny v těle zvyšují labilitu a projevují se zvýšenou citlivostí. Tyto změny jsou fyziologické a zahrnují vývoj primárních a sekundárních pohlavních znaků, změny v činnosti žláz s vnitřní sekrecí a změny zevnějšku. Dochází však také k psychologickým změnám, když mladý člověk začne přemýšlet o rodinných hodnotách, když si buduje názor na sebe sama, když vyžívá jeho osobnost, když prožívá první citové zkušenosti. Dospívající mladí lidé prožívají také sociologické změny, protože jsou velice závislí na vztahu k druhým lidem. Všechny tyto změny jsou velice důležité a mohou vyvolávat značný stres. Stres ovšem vzniká také v důsledku mnoha úkolů, které dospívající musí zvládnout.

Uveďme si teď v sedmi bodech ty nejdůležitější:

Přizpůsobení se novému vzhledu. Dospívající mladí lidé procházejí během dvou – tří let dospívání více změnami než v kterémkoli jiném období svého vývoje. To znamená, že se musí naučit akceptovat svůj nový vzhled i tělesné změny, ke kterým u nich dochází. Pokud je tento vývoj oproti ostatním vrstevníkům urychlen, mohou být na to hrdí, mohou však také pociťovat rozpaky a stud. Pokud k těmto změnám dochází později než u druhých, mo-

hou se naopak cítit nejistí. Dospívající mohou mít také pochybnosti, jestli se vůbec kdy stanou mužem nebo ženou.

Učit se využívat novou intelektuální kapacitu. Dospívání je jedním z období prudkého rozvoje mentálních schopností. To má svůj význam ve vzdělání, třebaže by školní osnovy měly brát v úvahu také rozdílná vývojová stadia u každého jednotlivce. Jelikož však tyto rozdíly osnovy opomíjejí, můžeme se setkat s některými žáky, kteří nejsou schopni pochopit určité věci např. v matematice, i když o jeden nebo dva roky později by s tím neměli žádný problém. Jednoduše ještě nedosáhli určitého stadia intelektuální zralosti.

Rozvoj vlastní identity. Až doposud budovaly děti svoji identitu na rodině, škole nebo kamarádech. Nyní musí využít všech svých dosavadních zkušeností k rozvoji vlastní jedinečné osobnosti.

Vytvoření citové a psychologické nezávislosti na rodičích. Dospívající lidé jsou rádi členy rodiny, ve které vyrůstají, a to nejen proto, že jim poskytuje praktické zázemí (jídlo, oblečení, hmotné zabezpečení), ale také z toho důvodu, že v rodině i nadále mohou zažívat pocit bezpečí a lásky. Přesto není nic neobvyklého, jestliže mezi rodiči a dětmi vzniknou určité neshody. Jedině tam, kde jsou vztahy mezi rodiči a dětmi založeny na vzájemné úctě a uznání, mohou dospívající mladí lidé s úspěchem dosáhnout tolik potřebné nezávislosti.

Vytvoření uspokojivých vztahů s vrstevníky stejného i opačného pohlaví. Dospívající se učí hodnotám, chování a postojům ve skupině svých vrstevníků. Tato skupina či parta může dospívajícího ovlivnit víc než jeho rodina. Proto je důležité, aby si mladí lidé moudře vybírali kamarády.

Volba hodnotového žebříčku. V mladším věku dítě přijalo řadu pravidel, která určovala, co je dobré a co špatné, co by mělo dělat a co ne. Možná, že od svých rodičů přijalo některé náboženské praktiky a byly mu vštěpovány určité věroučné body. Dospívající člověk však všechny tyto etické a morální hodnoty zpochybňuje, aby učinil svá vlastní rozhodnutí.

Vývoj sebeovládání a zralého chování. Dospívající trpí výkyvy nálad, které mohou v mnoha případech vést ke společensky nepřijatelnému, násilnickému chování. Pokud zajde jednotlivec nebo parta příliš daleko, může to být začátek zločinnosti mladistvých.

Vezmeme-li v úvahu takové množství změn, je jasné, že dospívající člověk trpí stresem víc než kterákoliv jiná věková skupina. To je také jeden z významných důvodů, proč v mnoha zemích neustále stoupá počet sebevražedných pokusů mladistvých a výskyt sociálně patologických jevů“ (Kozubíková, 2008, str. 17-19).

5 VÝCHOVNÉ ČINITELE A DOSPÍVAJÍCÍ DĚTI

Společnost je celek a jako takový působí na dospívající děti prostřednictvím různých výchovných činitelů. Tyto mohou působit pozitivně, kladně, preventivně, ale také negativně. Funkci těchto činitelů mohou plnit nejrůznější sociální skupiny a nejrůznější osoby, s nimiž dospívající vstupuje do různých vztahů. Hlavními výchovnými činiteli jsou však takové sociální skupiny, do nichž je dospívající začleněn relativně trvale a které proto mají možnost dlouhodobého působení. Mám na mysli především rodinu, školu, vrstevnickou či jinou zájmovou skupinu. Mezi činitele socializace v dnešní společnosti lze také zahrnout sdělovací prostředky a informační technologie.

U všech výše uvedených činitelů bychom ještě mohli specifikovat individuální a společenské činitele. U *individuálních faktorů* jsou to jedinci, kteří jsou zanedbávaní, zneužívaní děti, děti s nízkým sebevědomím, sebeúctou, děti, které jsou agresivní, mají sklon k riskování. Ochranným faktorem je inteligence, zapojení se do skupiny vrstevníků, oceňování školních či studijních výsledků, schopnost vést zdravý způsob života a schopnost umění se ovládat či sebekontroly. U *společenských činitelů* je rizikem chudoba, příležitosti k nelegální činnosti a přemíra informací o rizikovém a negativním chování prezentovaných médií, přístup k nim již od útlého věku. Jako ochranný faktor je dobrá škola, podpora, vzory ve společnosti, malá tolerance k negativním projevům ve společnosti, přísnější zákony. Pokud máme na mysli sociální status rodiny, nemusí být vždy ten nižší důvodem či příčinou vzniku rizikového chování.

5.1 Rodina jako výchovný činitel

„Společenství muže, ženy a jejich dětí se označuje jako nukleární rodina a ta je všude na světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné odpovědnosti. Ve většině kultur je rovněž uznávána jako jediná legitimní sociální jednotka plodící potomky a mající zodpovědnost za jejich výchovu.

Rodina je nesmírně důležité společenství, těsně spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Vůči okolnímu světu se podle momentální potřeby otevírá či uzavírá, čímž se stává jakýmsi malým samostatným světem, jehož hlavním posláním je poskytovat svým členům péči a ochranu. Stručně lze základní funkce rodiny shrnout takto:

- **reprodukční** – plazení potomků,
- **ekonomická** – hmotné zajištění členů rodiny,

- **socializační** – učí děti zařazovat se do dané společnosti a kultury,
- **emocionální** – zajišťuje citové zázemí pro své členy.

Tím nejdůležitějším slučovacíím prvkem rodiny je právě posledně jmenovaná emocionalita. Emocionální funkci v rodině dokáže plně zastávat pouze jedinec (rodič), který je dostatečně zralý, zodpovědný a dokáže vytvořit trvalé citové zázemí pro všechny ostatní členy. Emocionální jistota je potřebná nejen pro děti, ale také pro dospělé, i když v trochu jiné podobě. Přesto v poslední době lze sledovat, že v některých kruzích vystupují do popředí spíše faktory hmotné povahy“ (Lovasová, 2005, str.15-16).

Významným a zásadním činitelem při výchově dospívajících dětí je rodina. Rodina dává dítěti první, a proto velmi silné zkušenosti do dalšího života. Ukazuje mu, jak se lidé chovají jeden ke druhému, zda spolupracují a pomáhají si, jak reagují, když se jim něco nedaří. Děti od útlého věku sledují názory, postoje i hodnoty matky a otce, zjišťuje, co je úkolem muže a ženy. Rodina předává základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života, předává mu sociální požadavky a normy a reguluje jejich přijetí. Rodina a její citové zázemí jsou pro vývoj dítěte nezastupitelné. Kladné, vřelé citové vztahy v rodině usnadňují vytvoření kladného vztahu k lidem vůbec. Výchova dětí potažmo dospívajících dětí není v žádném případě jednoduchá věc a nedá se říct, že by ji automaticky zvládl každý rodič. Je to dovednost, ke které má člověk přirozené vlohy a zbytek se musí naučit. Rodič by měl být laskavý a zároveň přísný.

Mezi rizikové faktory při výchově dospívajících dětí patří **významný** problém v rodině a to:

- ztráta v rodině, včetně rozvodu a zavržení svým rodičem,
- tělesně nebo duševně nemocní rodiče, včetně závislosti na návykových látkách,
- příliš autoritativní rodiče či příliš benevolentní rodiče,
- nedostatek komunikace,
- nefunkční rodina.

„ V této fázi dospívání se zdá, že vliv rodičů slábne, ale přesto je možné zachovat si alespoň nějaký. Nejúčinnějším způsobem, jak toto dosáhnout, je udržovat fungující komunikaci a v hovoru se soustředit na kladné záležitosti „(Carr, Shale, 2010, str. 35).

Jako podpůrné a ochranné faktory pro dospívajícího jedince jsou vyrovnané, kvalitní, dobré vztahy v rodině, podpora dospívajícího a jeho přijímání takového, jaký ve skutečnosti je. Hodnotový žebříček a vystupování rodiče by měly být vzorem pro dospívajícího a rodič by měl žít podle nich, být příkladem a vychovávat v souladu s nimi.

5.2 Škola jako výchovný činitel

Téma školy se žáků a studentů maximálně dotýká, dospívající tráví ve školních lavicích mnoho let, škola a pedagogové je ve velké míře ovlivňují a formují jejich postoje.

„Psychickou pohodu dítěte i vztah ke škole obecně vytvářejí jednak kvalita vztahu ke spolužákům, se kterými se dítě stýká téměř každý den, jednak atmosféra ve třídě, kde tráví spoustu hodin týdně. Proto je zásadní nezametat problémy pod koberec a vzniklé problémy aktivně řešit hned, jak se o nich rodiče (učitelé, vychovatelé) dozví“ (Bukovská, 2010, str. 64).

Dále podle (Bukovské, 2010) se vyskytují nejčastěji problémy ve školním prostředí, jako je strach z reakce rodičů, strach z vysvědčení, vztah s učitelem, problémy s učivem, strach ze zkoušení, strach ze školy, správná volba školy, záškoláctví.

„Pokud si učitel umí nalézt cestu k žákům, jednat s nimi jako s partnery, má smysl pro humor a projevuje jim svůj respekt a přátelství, není těžké si představit, že v duši (a srdci) studenta (ať už chlapce nebo dívky) se může rozvinout vztah hlubší, založený na sympatii a náklonnosti“ (Bukovská, 2010, str. 67-67).

5.3 Vrstevnická skupina jako výchovný činitel

Vrstevnická skupina je zpravidla malou sociální skupinou, jejíž členové jsou si blízcí věkem. Z tohoto hlediska je homogenní. Vrstevnické vztahy v ní vznikající mají různé formy, promítají se do různých aktivit jedince. Vrstevnická skupina ovlivňuje vývoj dítěte už od předškolního věku, ale zvláštního významu nabývá v období dospívání. Dospívající se osamostatňují, odpoutávají od rodiny a navazují nové, diferencovanější vztahy s jedinci obojího pohlaví. Vrstevnická skupina vytváří „cvičné pole“ pro osvojování nových rolí, zvládání nových situací, které přináší dospívání a dospělost.

Podle (Matouška a Kroftové, 2003) si dospívající hledá svoji vlastní identitu a vrstevnická skupina svým vlivem zastíní i vliv rodiny.

Dospívající dítě potřebuje mít od malička autoritu. Ale autoritu přirozenou, nikoliv autoritu mocenskou. Ta mu nabízí podporu, respektuje jej a mimo jiné získává přirozené vzory chování, příklady, pocit bezpečí. Pokud se objevuje spíše ta mocenská autorita, tak dříve nebo později může přejít do vzpoury, do boje nebo do přijetí role tzv. podřízenosti. Pokud ve výchově nastane boj o moc, není to vítězství pro nikoho. Dítě si potvrdí, že je důležité vyhrát, nikoliv se chovat správně. Takový jedinec může být bez cti, bez sebevědomí, žijící

ve stínu autority. A tady je nejlepší cesta, jak snadno se chytne nevhodné party, kde se mu zalíbí, protože bude pro něho vyhovující poslouchat vůdce party, protože na to díky mocenské autoritě bylo zvyklé. A tudíž se dostáváme nejen k pozitivnímu, ale i k negativnímu působení vrstevnické skupiny na dospívajícího. Pokud nemá oporu doma, najde ji u ní. Taková skupina ho přijímá, akceptuje, bere ho i s chybami, ale přirozeně od něj vyžaduje jistou konformitu – tzn. přijetí způsobu chování, vyjadřování, úpravu zevnějšku, postoj ke škole, k rodině, k autoritám, sexualitě, drogám, alkoholu. Když chce, zapadne, dělá to, co ostatní a i to negativní. Pro dospívající z problémových rodin má vrstevnická skupina větší význam, než pro dospívající v rodinách, které jim poskytují podporu a vytyčují meze (Matoušek, Kroftová, 2003).

Pozitivní vliv vrstevnické skupiny se projevuje například ve sportovní a zájmové činnosti, kde si dospívající hledá své místo, jednak se učí a upevňuje si zdravý životní styl, získává nové vědomosti, učí se týmové spolupráci, upevňuje si znalosti a vědomosti. Takové vrstevnické skupiny žijí kvalitním způsobem života a působí preventivně před rizikovými projevy (alkohol, kouření, drogy, apod.).

Mnohdy však nastává situace, že rodiče nemusí mít vybrané kamarády svého dospívajícího potomka příliš v lásce, ale i v tomto ohledu je třeba projevit důvěru, povolit návštěvy, jinak hrozí, že své děti málo uvidí. Mít na paměti, že nechtějí, aby se kvůli současné partě, s dítětem navzájem odcizili (Carr, Shale, 2010).

6 NEJČASTĚJŠÍ PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Rizikové chování u dospívajících představuje poměrně široký pojem. Rizikové chování s sebou přináší mnohé komplikace v životě dospívajícího včetně následků. Mladí lidé si obvykle ale tyto následky nepřipouští, neuvědomují si je a mnohdy je i podceňují. Každopádně je důležité, aby byli o možných rizicích informováni. Měli by vědět a znát, jak mohou svým nebezpečným chováním ublížit sobě, svým blízkým, kamarádům. Následující kapitola popisuje možné projevy rizikového chování.

6.1 Toxikomanie

Během dospívání dochází k tělesným i duševním změnám a také k vytváření nových sítí mozkových buněk. I jen mírné poškození paměti a schopnosti učení návykovou látkou může vést k horším studijním a později i pracovním výsledkům.

Podle (Peška, Vondráškové, Veselého, 2008) je nutné pohlížet na důvody pro užívání drog ze širších souvislostí. Současná doba a společnost jsou orientované na trvale udržovanou rychlost a výkon (ten si lze na chvíli zvýšit některými drogami). S tím souvisí hektický životní styl plný stresu. (Od těchto nepříjemných myšlenek, představ a emocí si lze dočasně a rychle ulevit pomocí alkoholu, léků a jiných drog), pracovní zaneprázdnění rodiče nemají mnoho času na kvalitní výchovu svých dětí (ty mohou nepozorovaně začít experimentovat s drogami), společnost je konzumní, lidé se chtějí co nejvíce bavit a užívat si (droga může sloužit jako snadný a vydatný prostředek zábavy), ostych je považován za slabost, lidé považují za zbytečné truchlit a přirozeným způsobem se vyrovnávat s různými životními ztrátami, chtějí vypadat stále spokojení a v pohodě (toho lze docílit nadužíváním různých léků, např. antidepresiv, které nemálo farmaceutických firem pro svůj zisk proklamuje jako nenávykové), tradiční sociokulturní hodnoty jsou zpochybňovány (lidé si mohou existenciální úzkost ze složitosti, nečitelnosti a nesmyslnosti života rozpouštět drogami), hodnota člověka je často dávána do spojitosti s jeho schopnostmi a úspěchem (mladí lidé mohou brzy a poměrně snadno získat úspěch, uznání a přijetí v toxikomanské partě...), socioekonomické nůžky se rozvírají - bohatší bohatnou a chudší chudnou (od tíže dopadu nepříznivých sociálních podmínek, včetně dlouhodobé nezaměstnanosti si lze ulevovat drogami...). Dále podle (Peška, Vondráškové, Veselého, 2008) v současné době je moderní dívat se na různé lidské problémy z bio-psycho-socio-spirituálního pohledu. Pravděpodobnost vzniku drogové závislosti se zvyšuje nepříznivou souhrou různých tělesných, psychických, sociál-

ních a duchovních činitelů. Dospívající mohou mít nějakou dědičnou zátěž, například dědeček byl alkoholik nebo schizofrenik, do toho v dospívání onemocní lehkou sociální fobií, kdy se více stydí a mají potíže se seznámit se sympatickou dívkou nebo chlapcem, zrovna se rozvádí rodiče a aby toho nebylo málo, mají ještě problémy ve škole. Co se týče duchovních problémů, už dlouho nevidí ve svém životě nic, co by mělo smysl, pro co by se jim chtělo žít. A pak jednoho dne večer jdou na diskotéku, kde potkají kamaráda, a ten jim nabídne na zlepšení nálady něco málo bílého prášku. Neodmítnou. Najednou se cítí mnohem lépe, v pohodě vyzvou svou tajnou lásku k tanci a ona jde, nevadí jim, že se rodiče rozcházejí, že se jim nedaří ve škole. A všechno kolem nich se zničehonic stává zajímavější, dostává to jiskru a smysl. A droga zachutná...

6.2 Tabakismus

„Mladí lidé začínají kouřit z různých důvodů. Někteří proto, že si přejí vypadat nezávisle, jiní protože kouří jejich přátelé a oni nechtějí před nimi vypadat trapně. Další si berou za vzor kouřící populární osoby, jako jsou herci, hudebníci, zpěváci apod. Velký vliv mají rodiče a především sourozenci, kteří kouří. Obvykle neexistuje jenom jedna hlavní příčina, jedná se zpravidla o souhrn několika rizikových činitelů, mezi které patří osobnost člověka (např. jsem snadno ovlivnitelný jinými lidmi, při kouření si připadám dospěle), podílí se vliv prostředí (např. tlačí na mě vrstevníci, každý den vidím – a cítím – kouřící rodiče nebo sourozence, který nemá problém si cigarety obstarat v trafice) a vliv vlastních cigaret (např. po zakouření se mi uleví od stresu, cítím příjemné omámení). V řadě případů bývá cigareta „vstupenkou“ do party vrstevníků, v níž kouření zastává symbol utajovaného rituálu. Základní postoje, které u mladého člověka prostřednictvím výchovy vznikaly v dětství, výrazně ovlivňují výběr kamarádů v budoucnosti – v mnoha studiích bylo prokázáno, že děti z nekuřáckých rodin si jen sporadicky vybírají kamaráda, který kouří. Naopak u dětí, jejichž alespoň jeden rodič pravidelně kouří, je kouřící kamarád téměř pravidlem.“

(Pešek, Nečesaná, 2009, str. 20).

Pronásledování, moralizování, příkazy, zákazy to jsou naprosto neúčinné metody. Důležité je, aby odpovědnost byla přenesena na dítě. Tento problém je důležité nazvat – vím, že kouříš, je to tvoje zdraví a tvoje odpovědnost, můj názor je takový. V nepříjemné situaci se může ocitnout jednak rodič, ale i pedagog, vychovatel kuřák (příklady táhnou). Zde je ovšem důležité nazvat svůj problém – nejsem dobrý příklad, vysvětlit, proč je to špatné a

proč není dobré tento příklad následovat: „Taky jsem si myslel, že to mám pod kontrolou a že přestanu, když budu chtít. Ale zbavit se závislosti není tak jednoduché.“

V období dospívání je podle (Peška a Nečesané, 2009) důležité nastavit preventivní programy tak, aby posilovaly psychosociální dovednosti a učily formou zážitkových programů zvládat různé životní situace (tj. nácvik způsobu odmítání, sebehodnocení a sebereflexe).

„Jednou z účinných cest, jak mladé lidi také odradit od kouření, je zvýšit daně na tabákové výrobky. Některým dospívajícím mohou vysoké ceny zabránit, aby začaly kouřit, a ty, kteří již kouří, mohou tato opatření přinutit k určitému omezení spotřeby cigaret. Ochranu dětí a mládeže před kuřáctvím lze také zajistit minimalizováním reklamy na tabákové výrobky, nebo jejím úplným zákazem. Důležitá je také kontrola dodržování zákazu prodeje tabákových výrobků a stejně tak má smysl omezování počtu automatů na výdej cigaret“ (Pešek, Nečesaná, 2009, str. 21).

6.3 Alkohol

To, že alkohol působí na mozek dospívajících, je nesporné. Během období dospívání dochází k duševním i tělesným změnám a také k vytváření nových sítí mozkových buněk.

I když je poškození paměti a schopnosti alkoholem mírné, vede to k horším studijním výsledkům a následně do budoucna k horším výsledkům pracovním. Pokud dochází k poškození paměti v dospívání, tak přesto, že spotřeba alkoholu klesne, poškození přetrvává. I jen mírné poškození paměti a schopnosti učení alkoholem nebo drogami vede k horším studijním a později i pracovním výsledkům. Poškození paměti v dospívání může přetrvávat i později, když spotřeba alkoholu a drog klesne.

Poškozená paměť a horší studijní výsledky nejsou podle (Nešpora, 1997) jediným rizikem požívání alkoholu v dospívání. Dále se může objevit trestná činnost násilného rázu, úrazy, otravy, sklony k sebevraždám, sexuální násilí, nebezpečný sex a v neposlední řadě rozvoj závislosti na alkoholu a drogách, či přechod od alkoholu k jiným drogám.

„Pro svou snadnou dostupnost se tato závislost stala vedle tabakismu nejběžnějším prostředkem toxikomanie. Alkohol podobně jako tabák je průchozí drogou. Znamená to, že část dětí od nich přechází k látkám nebezpečnějším“ (Renotiérová, Ludíková, 2003, str. 244).

6.4 Šikana

Šikana je všude přítomný jev a kdykoliv v průběhu života se s ní můžeme setkat. Nejedná se o nový jev.

Pokud se při preventivních programech ptám dospívajících, co si představují pod pojmem šikana, dostávám zcela jasné odpovědi a to, že se jedná o nesprávné chování, vztahy mezi vrstevníky, agresivita, škola, vztek, ubližování, ponižování, pláč atd.

„Šikanování způsobuje obětem bolest nezměrně psychické a fyzické utrpení, které lze těžko zprostředkovat tomu, kdo něco podobného nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních útocích a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti“ (Kolář, 2001, str. 99).

6.4.1 Specifické projevy šikany

Šikana může mít podobu fyzického násilí a ponižování a psychického ponižování a vydírání. Může se jednat o šikanování tzv. skryté, které se projevuje sociální izolací a vyloučením oběti ze skupiny vrstevníků. Dále o šikanování tzv. zjevné – kde se může vyskytovat:

- a) fyzické násilí a ponižování (strkání, bití...).
- b) psychické ponižování a vydírání (nošení svačiny, různé posluhy, nošení kapesného, donucení ke konzumaci něčeho nežádoucího...)
- c) destruktivní aktivity zaměřené na věci oběti (ničení věcí, trhání sešitů, šatstva...)

(Říčan, 1995).

Podle (Koláře, 2001) je účinná prevence možná za předpokladu, že je vystavena na pevných základech zkušenosti. Kdo chce zvládnout problém šikany, potřebuje porozumět šikanování ze tří praktických rozměrů a to šikanování jako nemocné chování, šikanování jako závislost a šikanování jako porucha vztahů ve skupině. Dále musí pochopit jednotlivá stadia šikany (1. zrod ostrakismu, 2. fyzická agrese a přitvrzování manipulace, 3. vytvoření jádra, 4. většina přijímá normy agresorů, 5. totalita-dokonalá šikana) a uvědomit si, že každé má svá specifika a vyžaduje různý způsob zásahu.

Pokud se týká účinné prevence, je důležité, aby se pracovalo na více frontách, aby fungovala ucelená ochrana dětí a dospívajících, na které se bude podílet široké spektrum a to jednak pedagogové, specifické programy proti šikanování, odborné služby (PPP, SPC, SVP, DÚ), spolupráce rodiny a školy a dalších odborníků v oblasti prevence šikany a kriminality, kontrola a pravidelný monitoring.

6.5 Kyberšikana

„Termínem kyberšikana označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození obětí“ (Kopecký, Krejčí, 2010, str. 5).

Virtuální fenomén. Je to nová forma šikany, která oproti klasické šikaně nabízí agresorům jiné nástroje ubližování a také celý proces šikanování je jiný, včetně rolí agresora a oběti. Pro současné děti se staly informační technologie běžným prostředkem k dorozumívání. Internet nabízí informace, zábavu, ale na druhé straně také jisté riziko ohrožení. Pomocí těchto informačních technologií se objevuje nepřátelské chování vrstevníků, spolužáků. Cílem tohoto úmyslného nepřátelského chování je ublížit (vulgární poznámky, negativní popis oběti, zesměšnění, diskreditace,...) právě pomocí těchto IT. Problémem je, že oběť neví, ze které strany a od koho přichází útok. O rychlém šíření takového útoku není pochyb. Strach, obavy svěřit se rodičům vychází i z toho, že by se mohlo stát, že by došlo k zákazu PC, což by děti těžce nesly z důvodu značné obliby PC.

6.5.1 Nejčastější projevy kyberšikany

„Kyberšikana se může projevovat různými způsoby. Kyberútoky mohou být realizovány dlouhodobě i krátkodobě, s rozdílnou intenzitou a s využitím velkého množství nástrojů. Útočník při napadání ostatních velmi často kombinuje více typů útoků.

Specifické projevy kyberšikany:

- **Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií** (např. v rámci webových stránek, MMS zpráv).
- **Ponižování a pomlouvání** v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek.
- **Krádež identity, zneužití cizí identity** ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání (např. zcizení elektronického účtu).
- **Ztrapňování pomocí falešných profilů** (např. v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek).
- **Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci** (především v rámci veřejných chatů a diskuzí).

- **Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť** (např. v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek, pomocí SMS zpráv apod.).
- **Vyloučení z virtuální komunity** (např. ze skupiny přátel v rámci sociální sítě).
- **Obtěžování** (např. opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv)“ (Kopecký, Krejčí, 2010, str. 8).

6.6 Záškoláctví

„Záškoláctví je útek ze školní výuky nebo nedostavení se do školy bez patřičné omluvy. Objevuje se v individuální i skupinové formě“ ((Renotiérová, Ludíková, 2003, str. 242).

Puberta je důležitým úsekem života. Často s sebou ale nese i bolest, rozčarování a zmatek, dospívající vidí své rodiče kritickými očima a rodiče se podobně dívají na své děti. Dnešní děti navíc do puberty vstupují dříve, kolem desátého a jedenáctého roku života, přitom však domov opouštějí mnohem později než v minulosti (Carr, Shale, 2010).

V období dospívání si dospívající hledají svoji vlastní identitu. Hlavním prostředkem hledání dle autorů (Matouška a Kroftové, 2003, s. 81-82) tohoto vlastního JÁ, „má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane hlavní, nejvýznamnější skupinou, zastupující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny“.

V tomto období nabývají vrstevníci na důležitosti a rodina se stává méně důležitá, kamarádské vztahy se stávají trvalejšími, dospívající se učí dívat na svět očima druhého, respektovat jiné názory, vcítit se a dbát na potřeby jiných (Carr, Shale, 2010).

6.6.1 Kategorie záškoláctví a příčiny

- ✓ **pravé záškoláctví** - žák nechodí do školy a rodiče si myslí, že chodí,
- ✓ **záškoláctví s vědomím rodičů** - žák do školy nechodí, ale rodiče ví, že k tomu není žádný důvod, může se jednat o to, že například pomáhá rodičům,
- ✓ **záškoláctví s klamáním rodičů** - žáci, kteří dokážou přesvědčit rodiče, že jim je špatně a nemohou do školy, rodič napíše omluvenku ze zdravotních důvodů,
- ✓ **útky ze školy** - záškoláctví, kdy žáci do školy chodí, nejsou zapsáni do třídní knihy, že mají absenci, a odejdou během dne,
- ✓ **odmítání školy** - takovým žákům představa školní docházky činí psychické potíže, objevují se problémy ve škole -učení je moc těžké, strach ze šikany, stres. (Kyriacou, 2005).

Jako možná příčina záškoláctví může být výše zmíněný **negativní vztah ke škole, strach ze šikany**. I **zvolení špatného studijního směru** může s sebou rovněž přinést chuť žáka začít chodit za školu. U věkové skupiny, které je věnována tato práce, je to přechod z I. stupně základní školy na víceleté gymnázium. Představy rodičů se mohou rozcházet s představami dítěte. Nebo za každou cenu udržet dítě na základní škole přesto, že by mu speciální škola vyhovovala lépe, protože nezvládá tempo.

V dospívajícím věku se dále může objevit **necht' jít do školy**, kdy se prostě dítěti do školy jít nechce, ve škole ho to nebaví (nechce se mu vstávat, dlouho ponocuje).

Tady je apel na rodiče, ať opravdu zváží situaci, kdy napíše omluvenku. Na dospívajícího mají vliv **kamarádi a vrstevníci** a i to se může stát důvodem zanedbávání školní docházky. V současné době vidíme ve větších městech pohyb školáků po obchodních centrech, parcích, kavárnách.

Spouštěcím mechanismem pro záškoláctví mohou být i **rodinné problémy**. Ze zkušenosti vím, že rodiče mnohdy zapominají na to, že je vedle nich dítě a velmi citlivě vnímá jejich problémy. Výpovědi dětí mnohdy připomínají výpovědi dospělých lidí. Příliš brzy se setkávají s problémy, kterým nerozumí a kterým musí být přítomny. Dítě se tak stává nedobrovolným svědkem a mnohdy soudcem rodičů.

Záškoláctví je rizikový projev chování a sám o sobě dává prostor k dalším projevům rizikového chování. Nabízí se totiž prostor volna a ten může dítě využít různě - od konzumace alkoholu, cigaret a drog, až po hrací automaty, lži a dětskou delikvenci.

Důležité je zjistit proč dochází k záškoláctví a potom je teprve možné s dospívajícím pracovat a spolupracovat s rodiči.

6.7 Útěky z domova

V každé rodině se čas od času vyskytne nějaký problém. V tomto případě je důležité přiznat si, že se něco děje, že to její členy zasahuje. Pokud je rodina schopna o problému otevřeně diskutovat, je možné ho řešit. Pokud se neřeší, nemluví se o něm, případně se funguje, jako by se nic nedělo, a i dítě má zakázáno o problému hovořit, je možné, že z tohoto začarovaného kruhu hledá cestu ven, cestu ven z domácího sevření. Útěk je jedna z možností, jak se bránit. Další možností proč dítě volí útěk je škola a problémy v ní - prospěch, známky, strach z reakce rodičů. Útěky, které se objevují při pololetním či závěrečném vysvědčení. Rodiče mnohdy pohrozí, že bude dítě potrestáno, nemyslí to ani tak doslova, ale

ono nedokáže přesně vyhodnotit, jak to myslí. Pokud v této situaci najde někoho s kým si může promluvit, ať už je to linka důvěry nebo poradenské zařízení, je možné tento problém úspěšně řešit. Dalším důvodem k útěku může být již zmiňovaná šikana. Agresori stupňují své požadavky, rodiče díky své zaneprázdněnosti nevidí, neslyší, a když vidí, tak kárají a trestají. Dotyčný nemá prostor vysvětlit, proč má poničené věci, proč mu schází peníze a tak nejen, že zvolí tzv. záškoláctví, zvolí ze strachu z reakce rodičů i útěk z domova.

Jsou dvě formy útěků a to útěky jako impulzivní, zkratkové jednání a útěky připravované či plánované. U útěku zkratkového je shodným rysem rozhodnutí, motivace může být rozdílná. Dítě neplánuje, ani nepřemýšlí, jedná se únik před nepříjemností, neutíká daleko od domova, obrací se o pomoc u příbuzných či známých. V tomto případě se dítě podaří nalézt a toto nalezení je pro ně úlevou, protože zkratkovitost vyprchala.

Připravovaný útěk je závažnější. Pokud dítě utíká samo, může se jednat o jakousi pomstu, vzdor. Útěk je promyšlený, může nastat po rozvodu, protože není spokojeno s tím, komu bylo přiděleno do péče. Pokud se jedná o útěk za tzv. „dobrodružstvím, utíká dítě samo, ale častější jsou útěky dvou i tří. Motivem je touha po samostatnosti, zážitcích, poznání. Tato forma útěku je někdy příznačná pro děti ve výchovných ústavěch (Matějček, 1991).

Pokud se týká prevence tak „neexistují nějaké specifické rady a pokyny pro prevenci útěků dítěte. Základní pomoc spočívá v porozumění dítěti a ve zlepšení celkové citové atmosféry a výchovného klimatu v rodině“ (Matějček, 1991, str. 311).

7 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Pokud dochází k rozvinutí rizikového chování u dospívajících, bývá složité ho zastavit, a proto je důležitá účinná prevence.

„ Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoliv typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí, směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky“ (Miovský, 2010, str. 24).

V rámci prevence rizikového chování je důležité, aby byly používány efektivní a cílené způsoby s ohledem na individuální a věkové zvláštnosti dětí. Prevence by měla být jakousi přirozenou samozřejmostí a měla by souviset jak s výchovným, tak se vzdělávacím působením. Pokud budeme hovořit o úspěšné prevenci, tak nám půjde o snížení rizika u legálních a nelegálních drog, násilné či trestné činnosti, úrazů, apod... Dobrým výsledkem bude kvalita zdravého způsobu života dospívajícího a jeho vyrovnaný bio-psycho-sociální rozvoj.

„**Primární prevence** pak znamená předcházet problémům s návykovými látkami u těch, kdo je ještě nezačali škodlivě užívat, cílem **sekundární prevence** je poskytnout efektivní pomoc těm, kdo začali návykové látky zneužívat, kde ale stav příliš nepokročil, **terciální prevence** se překrývá s léčbou závislosti na návykových látkách a s mírněním škod“ (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, str. 6).

Pro větší upřesnění rozdělení prevence existuje v severoamerické odborné literatuře následující rozdělení:

- ✓ **Všeobecná prevence** je určena celé populaci (např. všem dospívajícím v určité oblasti).
- ✓ **Selektivní prevence** je určena cílové populaci dětí a dospívajících se zvýšeným rizikem (např. děti s poruchami pozornosti nebo s poruchami chování, děti s chronickým bolestivým onemocněním, s duševními problémy, kteří neužívají návykové látky).
- ✓ **Indikovaná prevence** je určena těm dětem a dospívajícím, kteří vykazují varovné známky užívání návykových látek.
- ✓ **Léčba** je určena těm, kdo návykové látky škodlivě užívají nebo jsou na nich závislí.
- ✓ **Udržování stavu a prevence recidiv.** (Nešpor, 2003).

7.1 Prevence v rodině

Rodina je sociální skupina, která se nejvíce podílí na formování dítěte od útlého věku. Jde o formování pozitivní, hodnotové a sociální. V dospívání je třeba naplnění základních potřeb osobnostních a sociálních a společenského sebeuplatnění. Dospívající hledá sám sebe a přitom by ho měla nenápadně doprovázet harmonická rodina a v ní spolehlivé lidské vztahy a neautoritativní podpora. Děti, které vyrůstají v rodině, kde se jim rodiče dostatečně nevěnují, se mohou dostat do situace, ze které hledají cesty, které mohou vést k rizikovým projevům v chování. Nový styl života, materiální hodnoty způsobují nedostatek času u rodičů a ty dětem nahradí počítač, televize, problémoví lidé, apod... Pokud se při preventivních programech ptám dětí, kdy je naposled rodiče pochválili nebo si s nimi povídali, často si ani nevzpomenou. V rodině by mělo panovat stabilní prostředí, vřelá a středně omezující výchova, přiměřený dohled. Rodiče by měli povzbuzovat ke kvalitním zájmům, umožnit rozvoj schopností a dovedností a neklást na dítě nereálné nároky. Dbát o všestranný rozvoj, který směřuje na samostatný život mimo rodinu. Autor (Jedlička, 2011) poukazuje na to, že proces dospívání je plný zvrátů, nadšení, pochybností a nejistot. Dospívající podléhá zmatku, vnitřnímu neklidu a úzkostem, které pramení z nedostatku respektu svého postavení v rodině, a mají za následek problémy v mezilidských či meziosobních vztazích.

„Rodiče by měli v této době usilovat především o porozumění dítěti a podpořit je při hledání pro ně základních hodnot, nalezení osobní orientace a životních cílů, tedy při vytváření zdravého sebepojetí. Neméně důležitá je i podpora emancipačních snah dospívajícího dítěte, podpora společenských kontaktů, které mu umožní nalézat nové vztahy“

(Langmeier, Krejčířová, 2006, str.166).

7.2 Prevence ve škole

„Školskou primární prevencí rizikového chování rozumíme z logiky názvu soubor přístupů metod a intervencí, které jsou koncepčně rozvíjeny a garantovány v rámci sektoru školství a jejichž společným jmenovatelem je rezortní legislativní rámec MŠMT. Cílovou skupinu zde primárně tvoří děti, mládež a mladí dospělí“ (Miovský, 2010, str. 61).

Podle (Miovského, 2010) představuje školská primární prevence jádro primárních programů pro vůbec nejpočetnější cílovou skupinu. Výsledná podoba programů musí tvořit jed-

notný rámec na sebe navazujících programů, které musí respektovat vlastnosti a potřeby cílové skupiny.

V rámci preventivního působení je důležitá spolupráce mezi školou a rodinou. Vztah mezi nimi často nebývá vyvážený a komunikace je velmi povrchní nebo žádná. Rodiče přistupují ke škole jako k instituci, které je třeba vyhovět, nebo kterou je třeba ignorovat, či na kterou je třeba si stěžovat. Vzájemná spolupráce přispívá ke školní úspěšnosti dětí i k prevenci rizikového chování. Výukové a výchovné problémy nelze řešit bez spolupráce na obou stranách a nelze dělat preventivní opatření.

Nejlepší primární prevenci rizikového chování představuje řádně fungující rodina a výchova ke zdravému životnímu stylu. Na funkční rodinné vztahy s dostatkem spolehlivých emočních vazeb profesionální pracovník snadněji navazuje. V případě poruch primární socializace je učitelova práce obtížnější (Jedlička, 2011).

7.3 Prevence ve společnosti

Společnost sama o sobě je jeden z činitelů, který působí na rozvoj mladého člověka. Kvalitní společnost, dobré sociální a materiální podmínky. Nabídka kvalitního studia, dostatek studijních možností a potažmo dostatek pracovních příležitostí k uplatnění, stabilita a podpora znamenají dobrý základ pro život a spokojenost ve společnosti. Společnost vytváří obecné, etické i sociální, normy, postoje k tabakismu, alkoholismu, drogám a dalším rizikovým projevům. A tyto normy a pravidla velmi úzce souvisí s rozvojem rizikového chování. Společnost na dospívajícího působí a ovlivňuje jej. Dospívající jedinec se v budoucnu stane dospělým. Prevence ve společnosti by měla mít za cíl pomoci vychovat v něm člověka vzdělaného, zdravého a produktivního a neovlivnit ho benevolencí k **rizikovým činitelům** zvyšujícím riziko problémového chování.

8 SPECIFICKÉ PROGRAMY PRIMÁRNÍ PREVENCE

Občanské sdružení R-Ego

Občanské sdružení R-Ego ve kterém pracuji, realizuje programy specifické primární prevence 10 let. Za tuto dobu vstoupilo do podvědomí veřejnosti, získalo stabilitu a uznání, služby jsou průběžně využívány. Je držitelem **Certifikátu odborné způsobilosti** na programy specifické primární prevence, držitelem **Pověření pro výkon sociálně-právní ochrany dětí a registrovanou sociální službou** na provoz nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (NZDM).

Certifikované programy primární prevence se jako komplexní programy zaměřují na problematiku užívání legálních a nelegálních návykových látek a další projevy rizikového chování na základních školách a víceletých gymnáziích v mikroregionu Jižní Valašsko.

Programy jsou podřízeny základním principům a cílům preventivního působení v rámci školní docházky. Ve všech programech se zařízení snaží o podporu zdravého a kvalitního způsobu života. Pokud má účastník zájem, nebo si sám uvědomí problém v kterékoliv rizikové oblasti, je mu poskytnuta informace a kontakt, pokud zařízení nesplňuje odborné kompetence kontakty či jejich zprostředkování na jiné specializované poskytovatele.

Programy mají jasně definovanou cílovou skupinu, možnou kapacitu a obsah programu tak, aby cílové skupině vyhovoval a respektoval její potřeby. Jednotlivé programy na sebe navazují, jsou víceleté, s třídním kolektivem je pracováno dlouhodobě. Programy jsou flexibilní.

„Programy specifické primární prevence O. s. R-Ego:

- ✓ Jsou namířeny na ohrožené skupiny dětí a mládeže.
- ✓ Jsou standardizované a nabízejí relativně širokou aplikaci v různých školských zařízeních.
- ✓ Zahrnují získávání relevantních sociálních dovedností s dovedností potřebných pro život.
- ✓ Programy berou v úvahu povahu jednotlivých kolektivů a specifika školských zařízení.
- ✓ Programy využívají pozitivní modely.
- ✓ Programy jsou prezentovány kvalifikovaně a důvěryhodně.
- ✓ Programy jsou komplexní a využívají více strategií.
- ✓ Programy počítají s komplikacemi a mají možnosti, jak je zvládat.

- ✓ Jejich cílem je snížit nebo zastavit experimentování s návykovými látkami, pokud k němu už dochází, a předejít tak různým zdravotním poškozením včetně závislosti, které by vyžadovaly léčbu.

Na programy může navázat individuální práce v NZDM“ (O.s.R-Ego, 2005, str. 3).

8.1 Poslání a cíle

Poslání

„Posláním „Programů specifické primární prevence“ je předcházet u dětí a mládeže sociálně nežádoucím jevům, jakými jsou závislosti, šikanování, záškoláctví, projevy rizikového chování, a to formou jednoho a vícehodinových programů, kterých se zúčastňují kolektivy tříd ze školských zařízení v regionu.

Cíle

Cílem realizace specifických programů primární prevence je vést děti k tomu, aby si samy odpovídaly na nejrůznější otázky týkající se sociální adaptace a komunikace. Prevencí ovlivňujeme postoje dětí tak, aby se vyhnuly násilnému a nesociálnímu chování, manipulaci a jinému nežádoucímu chování (šikanování, užívání drog, rizikového chování, apod.). Těžištěm práce je nejen přímé zabývání se problémovými skutečnostmi, ale také posilování zdravého sebevědomí a zodpovědnosti, upevňování a posilování pozitivních hodnot a postojů, kvalitní a rozvíjející se komunikace a tolerance. Jsme si vědomi toho, že problém závislosti není jenom problém jejich nabídky, ale hlavně postojů potencionálních možných uživatelů. Proto se zaměřujeme při prevenci i na témata, která by se na první pohled mohla zdát tématům závislosti vzdálená.

Cílová skupina

Programy jsou určeny pro žáky základních škol, studenty středních škol (víceletých gymnázií) a pro žáky speciálních a praktických škol ve věku od 7 do 15 let“ (O.s.R-Ego, 2005, str. 5).

8.2 Přehled programů specifické primární prevence

- Příběhy Bárky a Klárky I. díl (1,2 ročník)
- Příběhy Bárky a Klárky II. díl (3,4 ročník)
- Příběhy Bárky a Klárky III. díl (1-4. ročník)
- Spokojená třída (třídní kolektivy II. stupně)

- Zdravé sebepojetí (4,5 ročník)
- Já a lidé okolo mě (5. ročník)
- Zdravý životní styl (6. ročník)
- Jak zvládnout šikanu (5-7. ročník)
- Kyberšikana (5-7. ročník)
- Můj život bez drog (7. ročník)
- Umět říct svůj názor (8-9. ročník)
- Závislost – vývoj a její formy (8-9. ročník)
- Jak komunikujeme (třídní kolektivy II. stupně)
- Vývoj a léčba drogových závislostí (8-9. ročník)
- Menšiny v ČR, mýty a předsudky (8-9. ročník)
- Stres a jeho zvládnání, jak čelit nátlaku (8-9. ročník)
- Poruchy příjmu potravy (8-9. ročník)
- Sociálně psychologický – zvládnání komunikace (8-9. ročník)
- Vztahy, vztahová síť- zvládnání komunikace (8-9. ročník)

(O.s.R-Ego, 2005)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část práce je zaměřena na konkrétní projevy rizikového chování dospívajících v období 12-15 let na základních školách a víceletých gymnáziích v mikroregionu Jižní Valašsko. Procentuelně je vyjádřena struktura respondentů, jejich věk, jejich pohled na vlastní osobu, na školní prostředí, jednotlivé projevy rizikového chování a jejich osobní pohled na informovanost ohledně projevů rizikového chování a možnosti jejich prevence.

Před zahájením samotného výzkumu jsem si na základě prostudované odborné literatury (Maňák, Švec, 2004) stanovila, co je výzkum, jaké jsou druhy výzkumu, definování hlavních pojmů ve formulaci výzkumného problému, volbu kvantitativního výzkumu a klíčová pravidla pro formulaci hypotéz.

9.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Záměrem výzkumného problému bylo nahlédnout do problematiky dospívajících dětí, jejich názorů, pocitů, samotného výskytu jednotlivých projevů rizikového chování a v neposlední řadě i zpětné vazby ohledně informovanosti v oblasti těchto projevů a možných příčin jejich vzniku.

Cílem výzkumu v rámci dotazníkového šetření bylo:

- ✓ Zjistit, jaké je ohrožení, tzn. jaké jsou projevy rizikového chování dospívajících dětí na základních školách a víceletých gymnáziích v mikroregionu Jižní Valašsko.
- ✓ Zhodnotit, jak sami dospívající vidí výchovné vlivy a příčiny vzniku negativních projevů.
- ✓ Zhodnotit, jak sami dospívající vidí informovanost ve vztahu sami k sobě ohledně legálních a nelegálních drog, šikany a kyberšikany a ovlivňování k negativním činnostem.
- ✓ Ověření stanovených hypotéz.

9.2 Metodika organizace výzkumu

Při výzkumu jsem použila následující metody:

- a/ *metoda terénního šetření* - sběr informací z prostředí školského zařízení - základních škol a gymnázií v období měsíce listopadu a prosince 2010.
- b/ *metoda matematicko-statistická* - slouží k matematicko-statistickému zpracování údajů získaných prostřednictvím metody terénního šetření, procentuelní výpočty.

c/ *metoda logické analýzy* - výchozí podklad pro celou analytickou činnost a formulaci závěrů.

Pracovala jsem s dotazníkem osobně sestaveným, rozdaným dětem v jednotlivých školských zařízeních v měsících listopad a prosinec 2010. Děti byly s dotazníkem seznámeny, podrobně jim byly vysvětleny podmínky a způsob vyplnění, anonymita odpovědí a respondentů.

Při tvorbě dotazníku jsem si stanovila následující zásady:

- Srozumitelnost otázek, ne příliš dlouhý a únavný dotazník.
- Nedotýkat se sebeúcty ani intimních otázek života dotazovaných.
- Přehledná grafická úprava, stručné, srozumitelné instrukce pro vyplnění.
- Dostatek času na zodpovězení otázek.
- Soukromí a anonymita při vyplňování dotazníku.
- Důležitost stimulů pro návrat dotazníků.

9.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Kvantitativní výzkum byl prováděn na Základní škole Vlára ve Slavičíně a Základní škole v Brumově a na víceletém Gymnáziu Jana Pivečky ve Slavičíně a Gymnáziu ve Valašských Kloboukách. Celkem bylo osloveno 174 respondentů. S těmito kolektivy bylo průběžně pracováno v rámci víceletých pravidelných specifických programů primární prevence, které realizuje zařízení Občanské sdružení R-Ego ve Slavičíně.

9.4 Formulace popisného výzkumného problému

Otázky výzkumného problému vycházely z cílů stanoveného výzkumu.

1. Jaký je postoj dospívajících k sobě samotným?

(otázka č. 2,7)

2. Jak se cítí dospívající na své kmenové škole?

(otázka č. 3,4)

3. Jakým způsobem tráví dospívající svůj volný čas?

(otázka č. 5,9)

4. Jaké problémy se vyskytují u dospívajícího v jeho rodině?

(otázka č. 6,8)

5. Jaké jsou projevy rizikového chování u dospívajících?

(otázka č. 10,11,12,13,15,16,17,21,22).

6. Jak dalece jsou dospívající ovlivnitelní svými vrstevníky?

(otázka č. 20)

7. Mají dospívající dostatek informací k rizikovým projevům chování?

(otázka č. 14,18)

8. Jaký názor mají dospívající na příčiny vzniku rizikových projevů chování ?

(otázka č.19,23)

9.5 Formulace hypotéz

V další části výzkumu bylo na základě stanovených hypotéz ověření vztahu mezi dvěma proměnnými.

Pro potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy jsem použila statistický test významnosti tj. test nezávislosti chí-kvadrát.

Byly stanoveny a ověřeny následující hypotézy:

Hypotéza I

1H₀ Dospívající děti, které tráví více času na PC, vykazují stejnou znalost obrany proti kyberšikaně jako děti, které na PC tráví méně času.

1H_A Dospívající děti, které tráví více času na PC, vykazují vyšší znalost obrany proti kyberšikaně než děti, které na PC tráví méně času.

Pozn: Pod pojmem „více času na u PC“ je myšleno pro potřeby této práce 2-4 hodiny a více než 4 hodiny.

Hypotéza II

2H₀ Dospívající děti, které tráví většinu času s kamarády, vykazují stejnou míru kouření jako dospívající děti, které s kamarády netráví většinu času.

2H_A Dospívající děti, které netráví více času s kamarády, vykazují vyšší míru kouření než dospívající děti, které s kamarády netráví více času.

Pozn: Pod pojmem „více času s kamarády“ je myšlen čas, který dospívající preferují před rodinou, v kroužcích, s PC i jako sami.

10 VÝSLEDKY A INTERPRETACE VÝZKUMU

Tato část je zaměřena na vyhodnocení dotazníků a analýzu získaných informací.

- 1) Pro kvantitativní výzkum bylo použito dotazníkové šetření.
- 2) Jednotlivé otázky dotazníků byly procentuelně zpracovány, jejich výsledek je znázorněn formou grafů s popisem.
- 3) Pro určení statistické významnosti hypotéz byl použit test nezávislosti chí-kvadrát.
- 4) Závěr práce shrnuje kompletně získané informace.

Tabulka 1

ZÁZNAMOVÝ ARCH K DOTAZNÍKU

Rozdáno dotazníků: 174

Vráceno dotazníků: 174

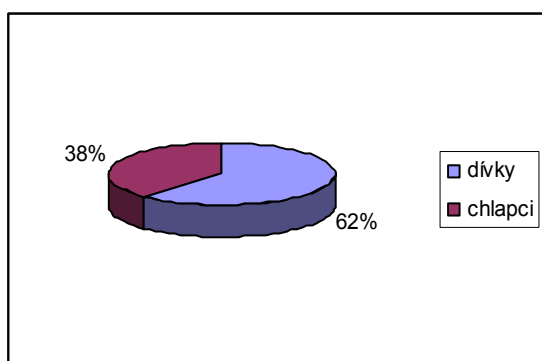
Odpovědi na otázky – uvedeno v %							
Číslo otázky							
1.	Pohlaví	kluk 66	holka 108				
2.	Jsi spokojen (a) sám se sebou?						
	ano	ne	mohlo by to být lepší				
	32%	4%	64%				
3.	Moje škola je místem,						
	kde se cítím dobře	kde se cítím osamělý	kde se nudím	kde si připadám trapně a nevhodně	kam nechci chodit	kde snadno nacházím přátele	
	33%	5%	18%	5%	10%	29%	
4.	a) V naší škole je nejlepší být nenápadný, a když je třeba prostě zopakovat co říkal učitel.						
	ano	ne	nevím				
	22%	46%	32%				
	b) Žáci, kteří často diskutují nebo vyjadřují vlastní názor jsou u většiny učitelů v naší škole oblíbeni.						
	ano	ne	nevím				
	53%	18%	29%				
	c) Žák má dát najevo když nesouhlasí s tím, co učitel říká.						
	ano	ne	nevím				
	72%	11%	17%				
	d) Většina učitelů v naší škole chce, abychom se hodně ptali a diskutovali s nimi.						
	ano	ne	nevím				
	61%	14%	25%				
	e) Na opisování při písemkách nebo napovídání při zkoušení není až tak nic špatného.						
	ano	ne	nevím				
	43%	36%	21%				
5.	S kým nejraději trávíš volný čas?						
	sám	s rodinou	s kamarády	v kroužcích	s PC	jiné *	*Bůh, učení, čtení, lásky
	10%	26%	42%	6%	11%	5%	
6.	Kdo si myslíš, že Tě nejvíc ovlivňuje?						
	rodiče	škola	kamarádi	PC	jiné *	*Bůh, nikdo	

	38%	17%	32%	8%	5%			
7.	Co Tě nejvíc v poslední době trápí?							
	nic, vše OK 28%	rodina 12%	škola 41%	kamarádi 7%	jiné * 12%	* postava, lásky, zdraví, příjímačky		
8.	Zažil (a) jsi v rodině některý z těchto problémů?							
	alkohol 11%	rozvod 11%	časté hádky 23%	ztráta zaměstnání 5%	dluhy 7%	žádné problé- my 36%	jiné * 7%	* tichá domácnost, ignorace, smrt rodiče, kolaps rodiče, zabití člověka, nedorozu- mění
9.	Kolik hodin denně trávíš u PC?							
	PC mě neza- jímá 14%	1-2 hod. 53%	2-4 hod. 20%	víc jak 4 hod. 13%				
10.	Setkal (a) jsi se někdy se šikanou?							
	ano, ve třídě 24%	ano, ve škole 23%	ne, nesetkal 53%					
11.	Setkal (a) jsi se někdy s kyberšikanou ?							
	ano 26%	ne 74%						
12.	Pokud ano, tak v jaké formě?							
	mobilní tele- fon 11%	chaty 18%	emaily 7%	komunitní síť 58%	jiné 6%			
13.	Využil(a) jsi své anonymity vůči někomu i Ty v rámci internetu, mobilního telefonu?							
	ano 22%	ne 78%						
14.	Víš, jak se můžeš při šikaně nebo kyberšikaně bránit?							
	ano 75%	ne 25%						
15.	Jaký je Tvůj vztah k cigaretám (legální návyková droga)?							
	jsem nekuřák, nikdy jsem to nezkoušel(a) 45%	nekuřím, ale zkou- šel(a) jsem to 37%	kouřím příležitost- ně 17%	kouřím denně (max. 5 cigaret) 1%				
16.	Jaký je Tvůj vztah k alkoholu (legální návyková droga)?							
	ne, nikdy jsem alkohol nepil (a) ani nepiji 15%	alkohol jsem jen vyzkoušel (a) 28%	alkohol piji několikrát během týdne 2%	příležitostně 1-2x do měsíce 21%	vyjímečně párkrát do roka 34%			

17.	V současné době užívám nelegální drogu (marihuana, extáze, pervitin, heroin atd.....)					
	pouze jsem vyzkoušel(a) (kterou)	neužívám vůbec nic	asi 1x měsíčně (uved' kterou)	asi 1x týdně (uved' kterou)	ve většině případech marihuana	
	14%	84%	2%	0%		
18.	Myslíš, že máš dostatek informací o cigaretách, alkoholu a dalších nelegálních drogách?					
	rozhodně ano	potřeboval(a) bych se dozvědět další informace	myslím, že nemám			
	67%	30%	3%			
19.	Myslíš, že výše jmenované negativní projevy dospívající mládeže se dají ovlivnit?					
	v rodině- ano	v rodině-ne	ve škole-ano	ve škole-ne	v mimošk. zař.-ano	v mimošk. zař.- ne
	87%	13%	61%	39%	58%	42%
20.	Necháš se lehce ovlivnit vrstevníky, např. k negativní činnosti? (alkohol, kouření, šikana, kyberšikana...)					
	ano	ne				
	13%	87%				
21.	Utekl(a) jsi někdy z domova?					
	ano	ne				
	7%	93%				
22.	Byl (a) jsi někdy za školou?					
	ano	ne				
	14%	86%				
23.	Vyber z následujících možností jednu, kde spatřuješ hlavní příčiny vzniku rizikových projevů chování dospívající mládeže v současnosti:					
	nevhodná výchova v rodině	nevhodná výchova ve škole	nevhodné využití volného času	špatné příklady dospělých	vliv médií – televize, internet, rozhlas, časopisy	nepříznivá ekonomická situace rodiny
	22%	4%	14%	15%	13%	6%
	neúplná rodina	vliv kamarádů	jiné (zkus napsat) *	* lásky, chybí smysl života, alkohol		
	1%	22%	3%			

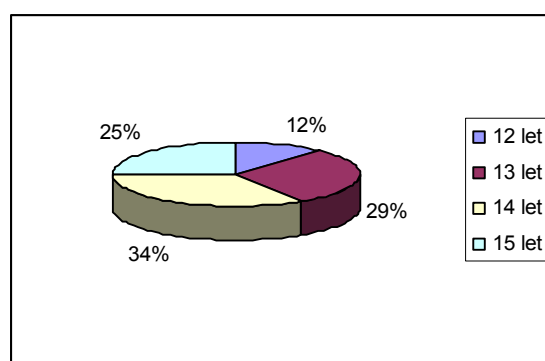
Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem **174** respondentů ze základních škol v Brumově a Slavičíně a víceletého gymnázia Jana Pivečky ve Slavičíně a Valašských Kloboukách. Celkem odpovídalo na otázky **62%** dívek a **38%** chlapců. Pokud se týká věkové struktury dotazovaných, tak **12%** dospívajících bylo ve věku 12 let, **29%** dospívajících bylo ve věku 13 let, dospívající ve věku 14 let tvořili **34%** a ve věku 15 let **25%**. O všech dotazovaných se dá říct, že jsou zapojeni do specifických programů primární prevence, které probíhají v pravidelných intervalech ve školním roce. S kolektivy těchto respondentů je průběžně systematicky pracováno.

Graf 1
Struktura respondentů

Počet dívek	108	62%
Počet chlapců	66	38%

Graf 2
Věková struktura respondentů

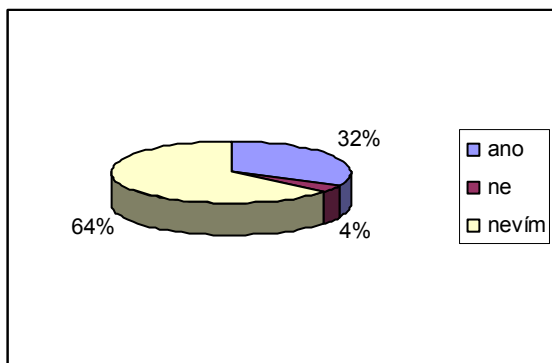

12 let	21	12%
13 let	51	29%
14 let	59	34%
15 let	43	25%

První část otázek tj. grafy 3-9 byla zaměřena na pohled sám na sebe a školní prostředí. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že **32%** dotazovaných je spokojeno samo se sebou, **4%** nikoliv a **64%** tvrdí, že by to mohlo být lepší. **33%** dotazovaných tvrdí, že se cítí ve škole dobře, **5%** se cítí osamělí, **18%** se nudí, **5%** má pocit, že si připadá trapně, **10%** nechce do své školy chodit a **29%** vidí školu jako místo, kde má své přátele. Další otázky byly situovány na názory, které se týkaly vyučovacího procesu a vztahu k učitelům. **22%** dotazovaných si myslí, že je lépe být nenápadný a opakovat to, co říká učitel, **46%** si to naopak nemyslí a **32%** nezaujalo žádné stanovisko. **53%** dotazovaných se domnívá, že ti žáci, kteří diskutují a vyjadřují své názory, jsou u většiny učitelů oblíbeni, **18%** zaujímá opačný názor a **29%** neví. Že má žák či student dát najevo, když nesouhlasí s tvrzením učitele si myslí **72%** dotazovaných, **11%** má opačný názor a **17%** neví. Dále **61%** dotazovaných tvrdí, že učitelé mají zájem, aby se hodně dotazovalo a diskutovalo ze strany žáků, **14%** si toto nemyslí a **25%** neví. **43%** dotazovaných souhlasí s opisováním při písemkách, **36%** toto odmítá a **21%** neví.

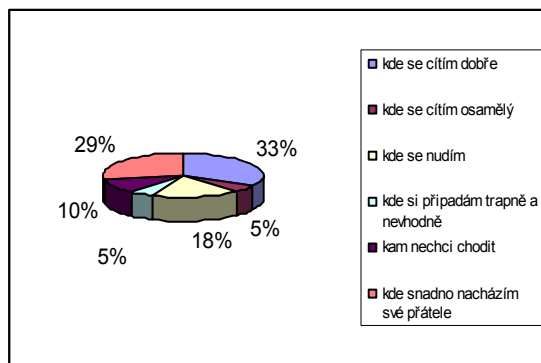
Graf 3

2. Jsi spokojen (a) sám se sebou ?

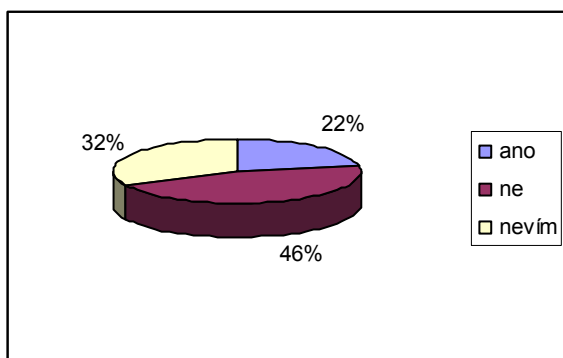
Graf 4

3. Moje škola je místem...

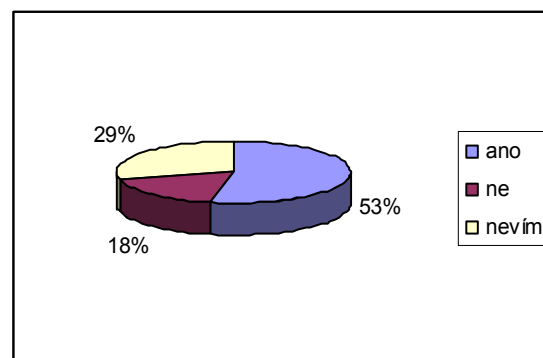
Graf 5

4a) V naší škole je nejlepší být nenápadný a když je třeba prostě zopakovat, co říkal učitel

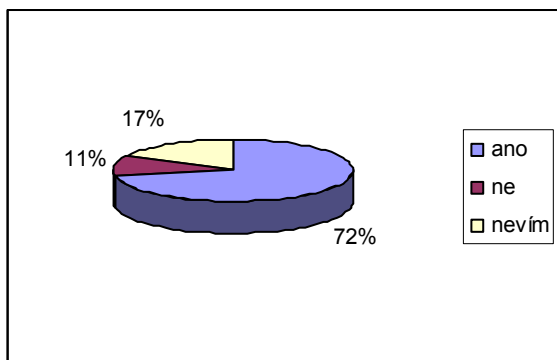
Graf 6

4b) Žáci, kteří často diskutují nebo vyjadřují vlastní názor jsou u většiny učitelů v naší škole oblíbeni

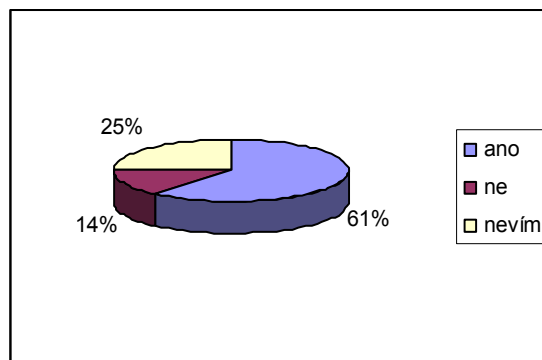
Graf 7

4c) Žák má dát najevo, když nesouhlasí s tím co říká učitel

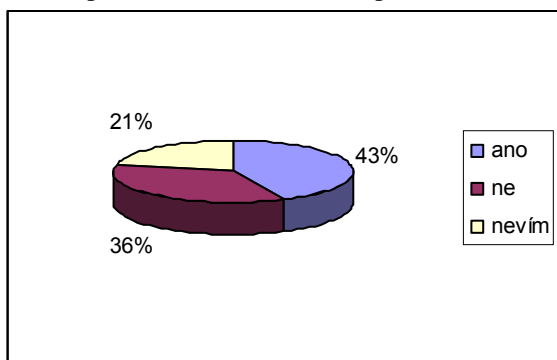
Graf 8

4d) Většina učitelů v naší škole chce, abychom se hodně ptali a diskutovali nimi

Graf 9

4e) Na opisování při písemkách nebo napovídání není až tak nic špatného

Další část otázek tj. **grafy 10-19** byla zaměřena na volný čas, rodinu a vztah k informačním technologiím. Volný čas tráví samo **10%** dotazovaných, s rodinou je to **26%**, nejvíce s kamarády a to **42%**, v kroužcích **6%**, u PC je to **11%** a jiným způsobem **5%**. U jiných odpovědí se objevovala příprava do školy, první lásky, četba a rozjímání s Bohem. **38%** dotazovaných si myslí, že je nejvíce ovlivňuje rodina, **17%** se domnívá, že škola, **32%** tvrdí, že kamarádi, informační technologie jako PC ovlivňuje **8%** dotazovaných a **5%** uvedlo jiné - při bližší specifikaci se objevovaly odpovědi jako víra a že je nikdo neovlivňuje.

28% dotazovaných odpovědělo, že není nic, co by je v poslední době trápilo, **12%** trápí rodina, **41%** škola, **7%** kamarádi a **12%** odpovědělo jiné - při bližší specifikaci se objevovaly odpovědi jako postava, první lásky, zdraví a blízcí se přijímací zkoušky. Na otázku problémy v rodinách, odpovědělo **11%**, že zažili v rodině alkohol, rovněž **11%** dotazovaných zažilo rozvod, častých hádek je přítomno **23%**. Ztrátu zaměstnání v rodině zažilo **5%** dotazovaných, dluhy **7%**, žádné problémy ve svých rodinách nevidí **36%** dotazovaných a

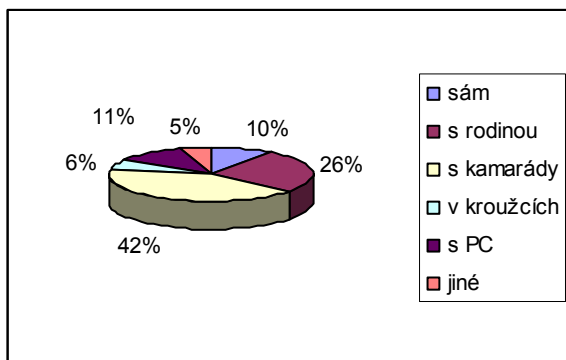
7% odpovědělo jiné - při bližší specifikaci se objevovaly odpovědi tichá domácnost, ignorování, smrt rodiče, kolaps rodiče, zabití člověka, nedorozumění.

Pokud se týká trávení volného času u PC, tak 14% PC nezajímá, 53% u něho tráví 1-2 hodiny denně, 20% 2-4 hodiny denně a víc jak 4 hodiny denně je to 13%.

V další části otázek se dostáváme k rizikovým projevům chování. Ve třídě se se šikanou setkalo 24% dotazovaných, 23% se s ní setkalo na půdě školy a 53% se s ní nesetkalo vůbec. S kyberšikanou se setkalo 26% a nesetkalo vůbec 74% dotazovaných. 26% tedy odpovídalo, v jaké formě se s kyberšikanou setkalo - 11% z celkového počtu formou mobilního telefonu, při chatování 18%, prostřednictvím emailu 7%, přes komunitní sítě 58% a jiným způsobem 6% - nebylo specifikováno. Své anonymity vůči jiným využilo v rámci IT 22% dotazovaných a 78% nemělo potřebu. Dále 75% dotazovaných ví, jak se proti šikaně a kyberšikaně bránit, 25% toto neví.

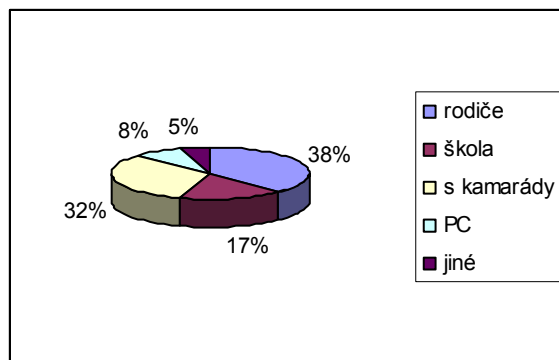
Graf 10

5. S kým nejraději trávíš volný čas?

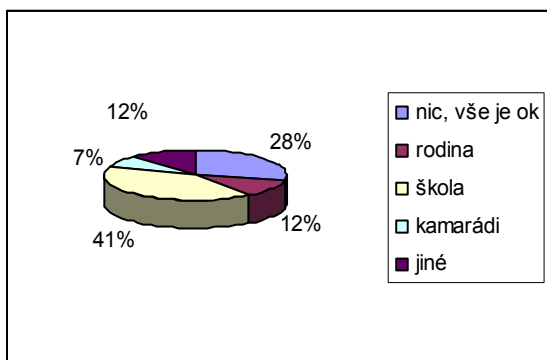
Graf 11

6. Kdo si myslíš, že Tě nejvíc ovlivňuje?

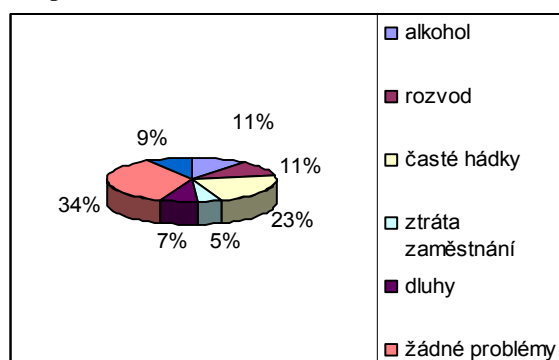
Graf 12

7. Co Tě nejvíc v poslední době trápí?

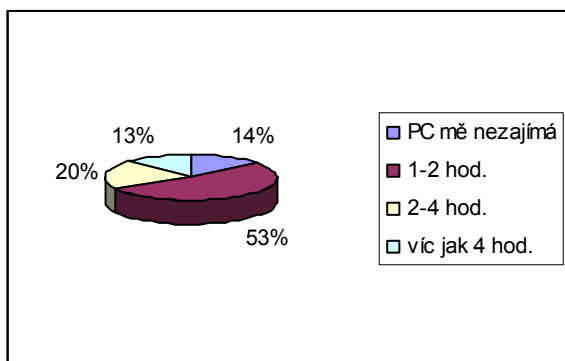
Graf 13

8. Zažil(a) jsi v rodině některý z těchto problémů?

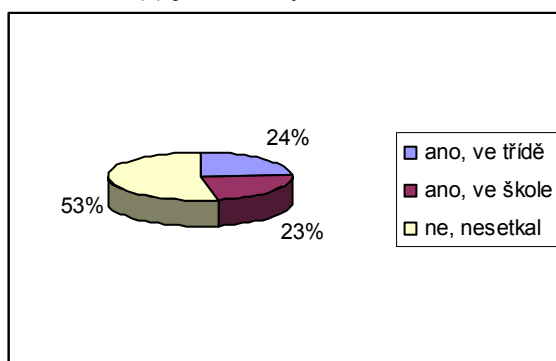
Graf 14

9. Kolik hodin denně trávíš u PC?

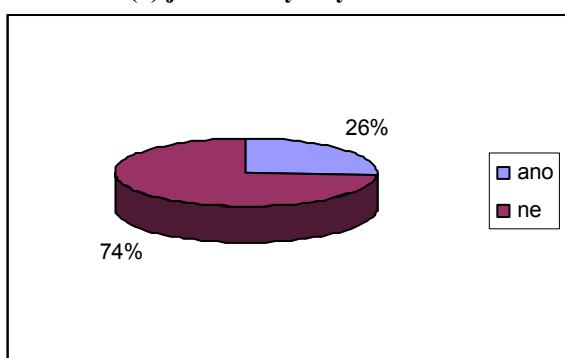
Graf 15

10. Setkal(a) jsi se někdy se šikanou?

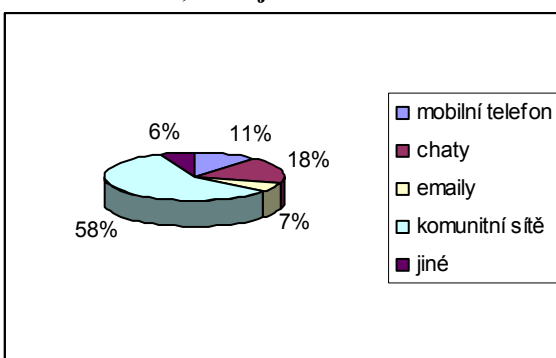
Graf 16

11. Setkal (a) jsi se někdy s kyberšikanou?

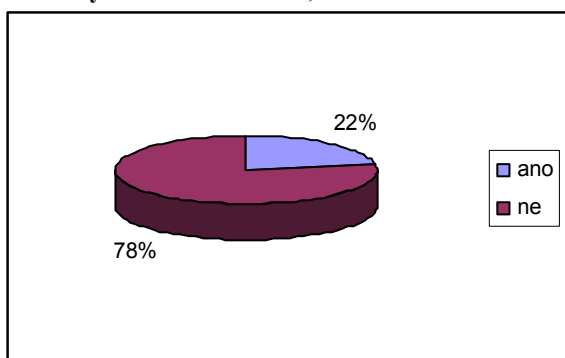
Graf 17

12. Pokud ano, tak v jaké formě?

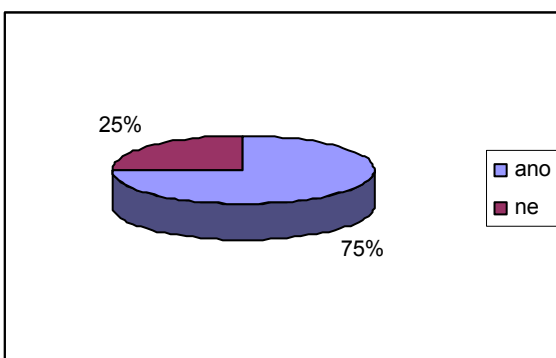
Graf 18

13. Využil(a) jsi své anonymity vůči někomu i Ty v rámci internetu, mobilního telefonu?

Graf 19

14. Víš, jak se můžeš při šikaně nebo kyberšikaně bránit?

Dotazníkové šetření dále ukázalo v rámci projevů rizikového chování tj. **grafy 20-27**, že **45%** dotazovaných jsou nekuřáci a cigarety nevyzkoušelo, **37%** dotazovaných pouze vyzkoušelo. Příležitostně kouří **17%** a denně max. 5 cigaret kouří **1%**. Pokud se týká alkoholu, tak **15%** dotazovaný alkohol nepije a nikdy nepilo, **28%** alkohol vyzkoušelo, během týdne několikrát pije **2%** dotazovaných, příležitostně 1- 2x do měsíce **21%** a výjimečně do roka **34%** dotazovaných.

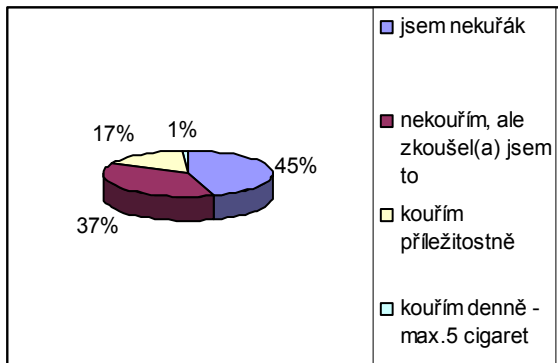
Pokud se týká nelegálních drog, tak **14%** dotazovaných vyzkoušelo, **84%** neužívá, **2%** asi 1x měsíčně a 1x týdně nevedl nikdo. Při bližší specifikaci se vyskytovala marihuana.

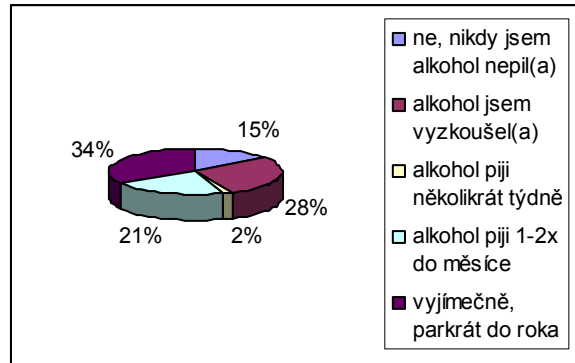
Dostatek informací ohledně legálních i nelegálních drog má **67%** dotazovaných, **30%** má potřebu doplnit své informace a **3%** si myslí, že má informací málo.

Projevy rizikového chování se u dotazovaných v **87%** dají v rodině ovlivnit, **13%** tvrdí, že ne. Škola podle **61%** dotazovaných toto může ovlivnit, podle **39%** dotazovaných nikoliv. A mimoškolní zařízení mohou podle **58%** dotazovaných ovlivnit projevy rizikového chování a podle **42%** ne. K negativní činnosti se ovlivnit vrstevníky nechá **13%** dotazovaných a **87%** nikoliv. O útěk z domova se pokusilo **7%** dotazovaných, **93%** se o to nepokusilo a za školou bylo **14%** dotazovaných. **86%** se o to nepokusilo.

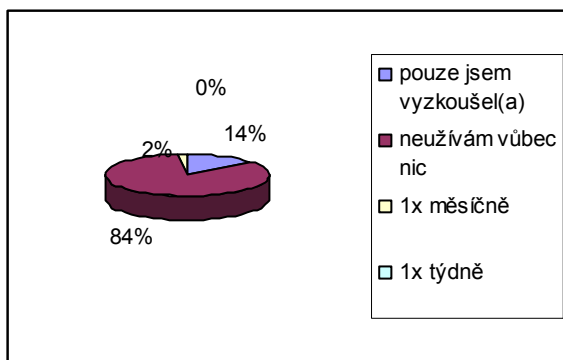
Graf 20
15. Jaký je Tvůj vztah k cigaretám?

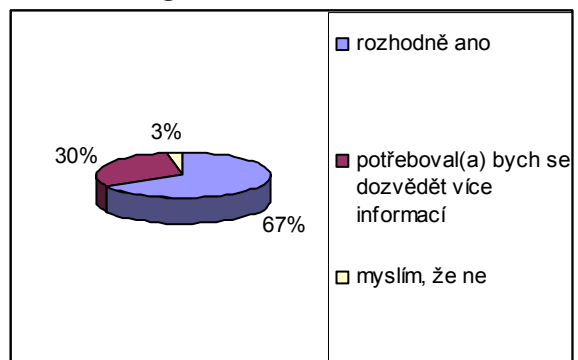
Graf 21
16. Jaký je Tvůj vztah k alkoholu?

Graf 22
17. V současné době užívám nelegální drogu (marihuana, extáze, pervitin, heroin atd...)

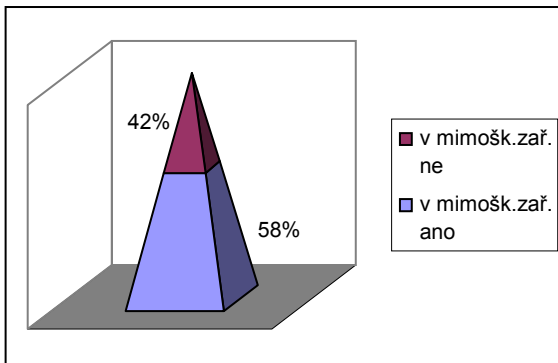
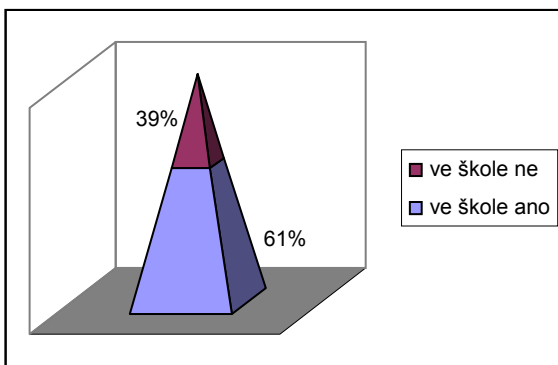
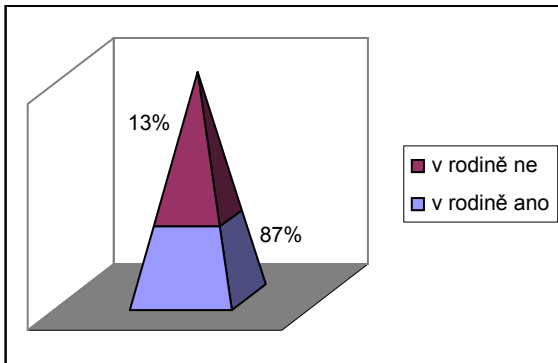

Graf 23
18. Myslíš, že máš dostatek informací o cigaretách, alkoholu a dalších nelegálních drogách?

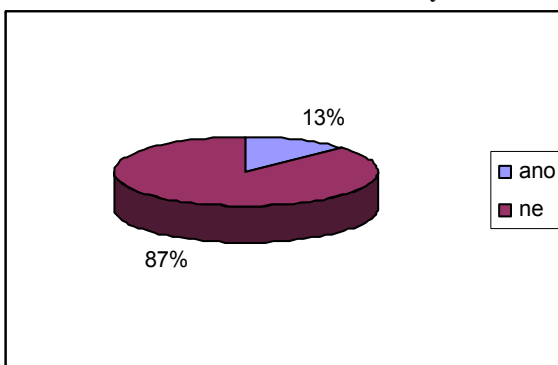
Graf 24

19. Myslíš, že se výše negativní projevy dají ovlivnit?

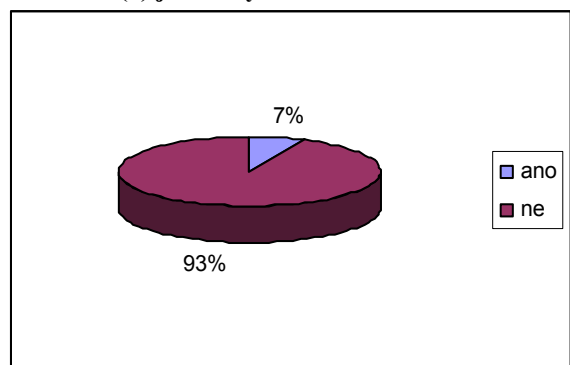
Graf 25

20. Necháš se lehce ovlivnit vrstevníky?

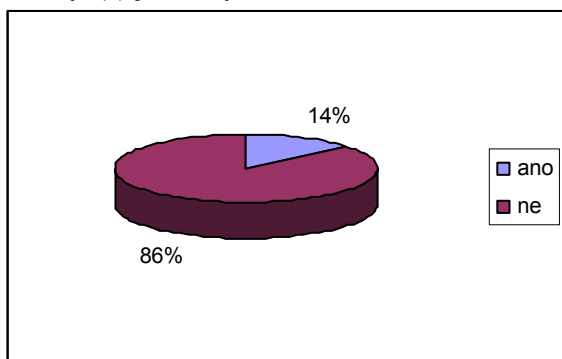
Graf 26

21. Utekl(a) jsi někdy z domova?

Graf 27

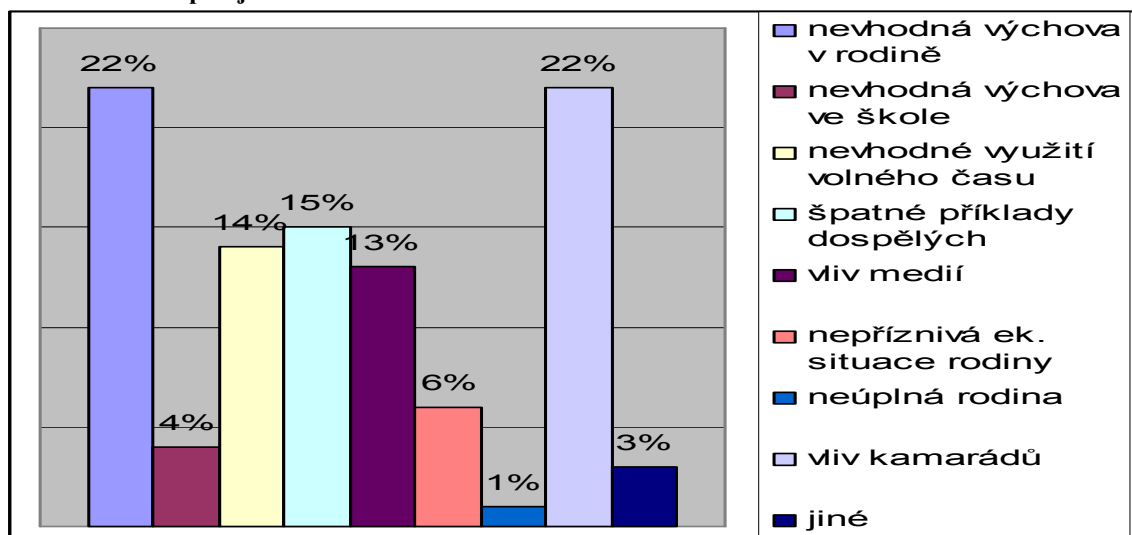
22. Byl (a) jsi někdy za školou?

Na poslední otázku tj. **graf 28** ohledně příčiny vzniku rizikových projevů chování odpovědělo **22%** dotazovaných, že vidí příčinu v rodině, **4%** vidí příčinu ve škole, o nevhodném využití volného času se to domnívá **14%** dotazovaných, špatné příklady dospělých se objevovaly u **15%** dotazovaných, vliv médií jako příčinu vidí **13%**, nepříznivou ekonomickou situaci jako důvod vidí **6%**, neúplnou rodinu uvedlo **1%**, vliv kamarádů **22%** a jiné uvedli **3%** dotazovaných – při bližší specifikaci se objevovaly odpovědi první lásky, chybí smysl života, alkohol.

Graf 28

23. Vyber z následujících možností, kde spatřuješ hlavní příčiny vzniku rizikových projevů chování dospívající mládeže v současnosti.

Tabulka 2

HODNOTY TESTOVANÉHO KRITERIA CHÍ-KVADRÁT

Hypotéza I
Hodnota testovaného kritéria chí kvadrát je $\chi^2 = 0,308$
Hypotéza II
Hodnota testovaného kritéria chí kvadrát je $\chi^2 = 1,081$

Na základě porovnání uvedených údajů dle tabulky „**II Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát**“ (Chráška, 2007, str. 248) je podle vypočítaného 1 stupně volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti **0,05** kritickou hodnotou testového kritéria $\chi^2_{0,05}(1)=3,841$.

Srovnáme-li vypočítané hodnoty testového kritéria a hodnotu kritickou, zjistíme, že u **Hypotézy I** je vypočítaná hodnota testového kritéria je $\chi^2=0,308$.

Vypočítaná hodnota testového kritéria $\chi^2=0,308$ je menší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(1)=3,841$, a proto přijímám nulovou hypotézu.

U **Hypotézy II** je vypočítaná hodnota testového kritéria je $\chi^2=1,081$. Vypočítaná hodnota testového kritéria $\chi^2=1,081$ je menší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(1)=3,841$, a proto přijímám nulovou hypotézu.

Mezi odpověďmi na uvedené otázky v obou hypotézách **nebyla** prokázána **statisticky významná souvislost**.

III. PROJEKTOVÁ ČÁST

11 PROJEKT

Projektová část práce je zaměřena na konkrétní projekt na programy specifické primární prevence, realizované na 10 základních školách a 2 víceletých gymnáziích. Vychází z projektové dokumentace občanského sdružení R-Ego.

11.1 Údaje o projektu a žadateli

Dotační oblast programu	Oblast protidrogové politiky Prevence rizikového chování
Typ služby	PP – specifická primární prevence
Doba realizace projektu	1.1.2012-31.12.2012
Název projektu	Poradenské centrum R-Ego
Registrační název	Občanské sdružení R-Ego
IČO	70885605
Obec	Slavičín
Ulice, č. p.	nám. Mezi Šenky 19
Telefon/fax:	577 341 446
E-mail:	pc.r-ego@tiscali.cz

Certifikace

Typ certifikované služby:	specifická primární prevence	Číslo certifikátu:	21/07/CE
----------------------------------	---------------------------------	---------------------------	----------

Registrace

Typ registrované služby:	nízkoprahové zařízení pro děti a mládež	Identifikátor:	4474775
---------------------------------	--	-----------------------	---------

Cílové skupiny, jimž je projekt určen:

- děti od 6 do 15 let
- rizikové skupiny dětí

Vymezení působnosti: Zlínský kraj, mikroregion Jižní Valašsko

11.2 Popis projektu

Projekt je zaměřen na cílovou skupinu dětí a dospívajících od 6 do 15 let. Reaguje na současné i nově vznikající problémy ve společnosti, a proto se věnuje specifické primární protidrogové prevenci a prevenci rizikového chování dětí a mládeže v mikroregionu Jižní Valašsko. Jedná se o komplexní dlouhodobé programy specifické primární prevence zaměřené

na děti základních škol a víceletých gymnázií. Při specifických programech PP oslovujeme ve školských zařízeních široké spektrum dětí a dospívajících. Jednotlivé programy na sebe navazují, s daným kolektivem pracujeme systematicky od 1. do 5. ročníku a od 6. do 9. ročníku. Jednotlivé kolektivy navštěvujeme ve školním roce průběžně, tj. 2-3 setkání (1 setkání 45 minut) a se stejnou frekvencí v dalším roce. Jako velmi pozitivní hodnotíme zahájení prevence již na I. stupni. Programy nabízejí velkou spolupráci dětí, důraz klademe na osobní zážitek, který zvyšuje motivaci k řešení problému. Na tuto službu navazuje činnost v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, kde se snažíme přiblížit službu této cílové skupině a nabídnout pomoc k řešení různých životních situací a běžných denních problémů a starostí. Preventivní aktivity v tomto rozsahu provádí v této lokalitě doposud naše zařízení jako jediné certifikované zatím ve Zlínském kraji. Projekt má významný regionální charakter.

11.3 Popis cílové skupiny projektu

Projekt je zaměřen na cílovou skupinu dětí a dospívajících od 6 do 15 let. Skupina je různorodá. Jsme si vědomi tohoto zásadního vývojového období mladšího a staršího školního věku, na které působí celá řada negativních projevů. Naším cílem je předcházet těmto projevům, nabídnout pomoc v případě potřeby a směřovat tak děti ke zdravému a kvalitnímu způsobu života. Volba, proč tato cílová skupina, spočívá i v tom, že není ve Slavičíně a okolí podobné zařízení, poskytující kompletně takové služby. Metody práce využívané s touto cílovou skupinou jsou metody zážitkové pedagogiky, dále intervence, situační intervence, interakce, různé komunikační styly, kontaktní práce, zážitkové techniky a v neposlední řadě volnočasové aktivity. Dlouhodobá a systematická práce s touto skupinou se projevuje potom i v užším kontaktu, kdy jednotlivci vyhledávají sami pracovníky, mají k nim důvěru při řešení různých životních situací a problémech. Velikost skupiny při programu je 25 účastníků, při workshopech s protidrogovou tematikou a problémech rizikového chování zpravidla 15. Dále individuální intervence v rámci základního poradenství.

11.4 Přepokládaný přínos projektu

Systematické dlouhodobé preventivní působení s cílem předcházení užívání návykových látek a omezení výskytu rizikového chování u cílové skupiny dětí a dospívajících od 6 do 15 let. Prohloubení efektivity preventivních aktivit na školách a rozvíjení pozitivního kli-

matu ve třídách. Rozvíjení sociálních dovedností dětí, posílení sebevědomí a sebehodnocení a zvyšování jejich schopnosti zvládat konflikty nenásilným způsobem. Prevence, jejímž cílem by měl být zdravý a kvalitní způsob života.

11.5 Harmonogram realizace projektu

Preventivní programy budou na základě písemných dohod se školskými zařízeními a proběhlých programech v předešlém kalendářním roce pokračovat s návazností v průběhu navazujícího roku. Budou prováděny systematicky u jednotlivých třídních kolektivů 1. -9. tříd v rozsahu 2 popř. 3 setkání v kalendářním roce. V rámci odpolední činnosti budou v pravidelných měsíčních intervalech probíhat další zážitkové programy s protidrogovou tematikou a problematikou rizikového chování.

11.6 Rozpočet

Nákladová položka		Celkový rozpočet
1. Provozní náklady celkem		209558
1.1 Materiálové náklady		12000
1.2 Nemateriálové náklady		192558
1.2.1.	energie	58618
1.2.2.	opravy a udržování	20000
1.2.3.	cestovné	14000
1.2.4.	ostatní služby	99940
1.3 Jiné provozní náklady		5000
2. Osobní náklady celkem		543018
2.1 Mzdové náklady		409900
2.2 Odvody na sociální a zdravotní pojištění		133118
Celkové náklady na realizaci projektu - 1 rok		752576

11.7 Trvalá udržitelnost

Občanské sdružení R-Ego bude vynakládat veškeré úsilí na to, aby projekt pracoval nadále. Vycházím i z dosavadního působení zařízení. Ze školských zařízení je o programy zá-

jem, projekt doposud nevykazoval klesající tendenci, spíše naopak. Služba je stabilní a vyrovnaná.

O. s. R-Ego bude pro svou činnost nadále hledat finanční prostředky všemi možnými dostupnými cestami, kterými jsou jednak žádosti o dotace ze státního rozpočtu, žádosti na podprogramy Zlínského kraje, granty, oslovováním sponzorů, apod...

12 ZÁVĚR

Diplomová práce zaměřená na projevy rizikového chování u dospívající mládeže vymezila toto rizikové období jako důležitý vývojový mezník, kde se formuje osobnost dospívajícího, nejedná se o jednoduché období. Proměna dítěte v dospělého se neobejde bez nejistot, zmatku, konfliktů s rodiči, učiteli, apod... Práce dále vymezila jednotlivé činitele, které se na formování dospívajícího podílejí, a vymezila jednotlivé možné rizikové projevy chování, které mohou toto období provázet. Nezastupitelné a ničím nahraditelné místo zaujímá rodina vedle školy, vrstevníků, zájmových organizací, společnosti. Nejistota, strach, zklamání, problémy v rodině se mohou v tomto období dostat do větších rozměrů a dospívající je může začít řešit neadekvátním způsobem, mnohdy jako únik do problémového světa. Je třeba hledat řešení k jejich předcházení a potlačování a to především cílenou prevencí na všech úrovních. Z výzkumu dále vyplynulo, že pouhých 32 % dospívajících jsou spokojeni sami se sebou. Při bližší diskusi s nimi je to škola a školní výsledky, se kterými nejsou spokojeni, ale i snaha být lepší, zdokonalit se. V každém případě jsou to i problémy v rodině, které se zrcadlí v jejich životech. Téměř 64% dospívajících se zcela běžně setkávají v rodinách s alkoholem, častými hádkami, rozvodem, dluhy, apod... Bohužel si rodiče tento fakt neuvědomují a děti automaticky do svých problémů zatahují. Tyto negativní modely, aniž si to rodiče uvědomují, si děti nesou dál do života.

Škola je místo, kde dospívající tráví hodně času, a podle dotazníků se v ní cítí dobře jen 33%, 29% školu vidí, jako místo kde se setkává se svými vrstevníky a 38% má výhrady ke škole. Pokud se týká vztahu pedagog-učitel, tak z dotazníků vyplývá, že žáci upřednostňují diskuse ve výuce, vyjádření nesouhlasu, hodnotí pozitivně, když mohou prezentovat svoje názory a pedagogové zde toto umožňují. Objevovaly se odpovědi, nevím a ty jsou pro období dospívání typické, nerozhodnost, kdy se formulují názory, sbírají se zkušenosti, dospívající hledá sám sebe.

Pokud se týká využití volného času u dospívajících, tak šetření potvrdilo potřebu kontaktu s vrstevníky v 42%, s rodinou je to pouhých 26%. I podle názorů, kdo je nejvíce ovlivňuje, tak lehce převyšuje rodina v 38% a kamarádi v 32%. Dále 87% dotazovaných uvedlo, že vrstevníci jej neovlivní k negativní činnosti, kterou by mohlo být kouření, alkohol, šikana, kyberšikana.

V současné době se stalo samozřejmostí trávení volného času u PC. Mnohdy na úkor učení, sportu, zájmů, přímého kontaktu s rodinou, vrstevníky. Není divu, protože

vztah k počítačům se buduje u dětí od útlého věku. Odůvodnění je mnohdy zajímavé, přece se jedná o výukové a naučné věci, děti si trénují postřeh a jiné další komentáře. Počítač dokáže zázraky, rodina na něj nestačí nebo nechce nebo neumí nebo nemá čas. Děti umí kvalitně komunikovat s počítačem, ovšem v momentě, kdy se mají vyjádřit ústně, popřípadě něco napsat, tak se nestačíme divit, jaké jsou výsledky. V dotazníkovém šetření to nedopadlo jinak, u 53% dotazovaných jsou to 1-2 hodiny denně a 33% více jak 2 hodiny denně.

Dostáváme se k jednotlivým projevům rizikového chování. Se šikanou se setkalo 47% dospívajících a s kyberšikanou 26%. Je to zcela logické, protože kyberšikana je nový fenomén. Nicméně pozitivní je to, že většina a to 75 % ví, jak se bránit. A 78% dospívajících nemělo doposud potřebu někoho anonymně prostřednictvím informačních technologií atakovat. Dá se říct, že v tomto případě funguje prevence a poučení dospívajících na dobré úrovni. Programy jsou cílené a poučné a hlavně pokud mohou hovořit za sebe vedené v modelových situacích a interaktivní formou, s prvky zážitkové pedagogiky. A hlavně v současné době aktuální a operativně zařazované pro cílové skupiny. Bohužel se setkávám v praxi s tím, že jsou děti ochotny poskytnout o sobě mnoho osobních údajů, aniž by si to uvědomily, což se může stát právě terčem problému v oblasti kyberšikany. Prevence je samozřejmě cyklická a do cílových skupin zasahuje průběžně.

V praktické části bylo dále potvrzeno, že převážná část dospívajících dětí má zkušenosti s alkoholem, kouřením, drogami.

U tabákových výrobků podle dotazníkového šetření kouří příležitostně 17% a 1% denně, u pití alkoholu 2% uvádí, že několikrát během týdne a 21% 1-2x do měsíce a 34% výjimečně párkrát do roka. Je zarážející, že alkohol či cigarety jsou pro mladistvé snadno dostupné i přes věkovou hranici, která omezuje prodej těchto výrobků do 18 let. Zcela běžně se s tímto faktem setkávám a prodejci minimálně vyžadují průkaz totožnosti a prodávají nezletilým. Pokud se týká dalších drog, tak v 2% se objevilo užívání marihuany 1x měsíčně.

Dospívající si uvědomují případná rizika, ale vzhledem ke svému věku si nedokáží následky plně uvědomovat. Dostatek informací o legálních i nelegálních drogách uvádí, že má 66% dotazovaných a 30% si informace potřebuje doplnit. Ty informace se k cílové skupině dostávají a budou dostávat v programech specifické primární prevence, což je i zpětnou vazbou, kde je možné znovu působit na cílovou skupinu.

Z dalších rizikových projevů chování vyplynulo, že útěky z domova nejsou časté, téměř žádné, což potvrdilo 93% dotazovaných a pokud se týká záškoláctví, tak 86% tento pro-

blém nikdy nemělo. Prevence je právě o tom, poradit, poskytnout podporu, nabídnout pomoc. A děti mají kontakty, mohou v případě problému zajít za výchovným poradcem, třídním učitelem, použít kontakt ústní, písemný i anonymní, anebo využít sociální služby, kterou poskytuje O.s.R-Ego, zmiňované v této práci.

Dotazovaní dospívající dále uvedli, že rodina podle nich projevy rizikového chování může ovlivnit a to v 87%, na druhém místě je to škola a to 61% a i mimoškolní zařízení mohou preventivně působit a to si myslí 58%.

Dospívající sami vidí hlavní příčiny vzniku rizikových projevů chování v rodině, dále je to vliv kamarádů, špatné příklady dospělých, nevhodné využití volného času a v neposlední řadě i vliv medií.

Cílem práce se staly i hypotézy a prokázání možné souvislosti. U obou stanovených hypotéz nebyla prokázána statisticky významná souvislost. To znamená, že nebylo prokázáno u Hypotézy I, že by dospívající, kteří tráví více času u PC měli více znalostí ohledně obrany proti kyberšikaně, než ti, kteří tráví u PC méně času.

U Hypotézy II nebylo prokázáno, že dospívající, kteří tráví více času s kamarády kouří více, než ti, kteří s nimi netráví tolik času.

Možným doporučením po zjištěných skutečnostech a na základě výpočtu testovaného kritéria chí kvadrát by byl pro případné další šetření kvalitativní výzkum a metody rozhovor, skupinový rozhovor nebo metoda ohniskových skupin, které by blíže specifikovaly zkoumané jevy v pohledu jejich vnitřního světa a jak vnímají určité skutečnosti.

Závěrem bych podotkla, že k zamezení projevů rizikového chování je nutná spolupráce všech uvedených činitelů tj. rodina, škola, společnost, NNO a další subjekty, které působí jak při výchově tak při vzdělávání. I nadále je nutné vést promyšlenou a účinnou primární prevenci a pokračovat v preventivních programech. Důležitá je bezesporu spolupráce výše uvedených činitelů.

Projevy rizikového chování nevymizí úplně, ale pokud bude cílená, soustavná prevence a bude se pracovat na všech frontách, tak bude docházet k jejich minimalizování.

Jako příklad dlouhodobé specifické primární prevence byly popsány služby Občanského sdružení R-Ego ve Slavičíně, včetně projektu tohoto sdružení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BUKOVSKÁ, L. a kol. *Děti a jejich problémy III. Potíže dětí a dospívajících ve školním prostředí*. Praha: Sdružení LB, 2010. Počet stran 142. ISBN 978-80-264- 6840-
- [2] CARR-GREGG, M., SHALE, E. *Pubertáči a adolescenti*. Praha: Portál, 2010. Počet Stran 200. ISBN: 978-80-7367-662-9.
- [3] FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. Počet stran 218. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [4] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing,a.s. 2007. Počet stran 272. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [5] JEDLIČKA, R. *Výchovné problémy se žáky*. Praha: Portál, 2011. Počet stran 248. ISBN 978-80-7367-788-6.
- [6] KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. Počet stran 255. ISBN 80-7178-513-X.
- [7] KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace*. Olomouc: Net University s.r.o, 2010. Počet stran 34. ISBN 978-80-254-7866-0.
- [8] KOZUBÍKOVÁ, D. *Diplomová práce: Problémy adaptace žáků při přechodu z I. na II.stupeň základní školy*. Zlín: 2008. Počet stran 77.
- [9] KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. 2005. Počet stran 151. ISBN 80-7178-945-3.
- [10] LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 2.vyd.Praha:Grada.2006 Počet stran 368. ISBN 80-247-1284-9.
- [11] LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K. *Děti a jejich problémy: Rodinné vztahy*. Praha: Sdružení LB, 2005. Počet stran 141.
- [12] MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. Počet stran 78. ISBN 80-7315-078-6.
- [13] MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: SNP, 1991. Počet stran 335. ISBN 80-04-24526-9.
- [14] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. Počet stran 340. ISBN 80-7178-771-X.
- [15] MIOVSKÝ, M. a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Togga, 2010. Počet stran 262. ISBN: 978-80-87258-47-7.
- [16] NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. 4.vyd. Praha: Besip. 1997.

- Počet stran 128. CNB: 001713338.
- [17] NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag. 1999. Počet stran 39.
- [18] NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Počet stran 152 s. ISBN 80-7178-831-7.
- [19] NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2000. Počet stran 100. ISBN 80-7251-033-9.
- [20] OBČANSKÉ SDRUŽENÍ R-EGO. *Operační manuál*. Slavičín, 2005. Počet stran 31.
- [21] PEŠEK, R., NEČESANÁ, K. *Prevence užívání tabáku, alkoholu a jiných drog u dospívajících*. Písek: Arkáda, 2009. Počet stran 73. ISBN 978-80-254-5971-3.
- [22] PEŠEK, R., VONDRÁŠKOVÁ A., VESELÝ O. *Drogová závislost*. Písek: Arkáda, 2008. Počet stran 84. ISBN 978-80-239-9405-6.
- [23] PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. 1995. Počet stran 292. ISBN 80-7178-029-4.
- [24] RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Universita Palackého. 2003. Počet stran 290. ISBN 80-244-0646-2.
- [25] ŘÍČAN, P. *Agresivita mezi dětmi*. Praha: Portál. 1995. Počet stran 95. ISBN 80-7178-049-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPC	Speciálně-pedagogické centrum.
SVP	Středisko výchovné péče
DÚ	Diagnostický ústav
ICT	Information and communication technologies Informační a komunikační technologie
ICT	Information technologies Informační technologie
PC	Počítač - elektronické zařízení
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
SPP	Specifická primární prevence
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
NNO	Nestátní nezisková organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ - GRAFŮ

Graf 1 - Struktura respondentů

Graf 2 - Věková struktura respondentů

Grafy 3-28 Zpracování otázek č. 2-23

SEZNAM TABULEK

Tabulka I - Záznamový arch k dotazníku

Tabulka II – Hodnoty testovaného kritéria Chí-Kvadrát

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I   Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK - Tvé odpovědi zakřížkuj

Věk

1. Pohlaví

- kluk
- holka

2. Jsi spokojen (a) sám se sebou?

- ano
- ne
- mohlo by to být lepší

3. Moje škola je místem

- kde se cítím dobře
- kde se cítím osamělý
- kde se nudím
- kde si připadám trapně a nevhodně
- kam nechci chodit
- kde snadno nacházím přátele

4. Do jaké míry souhlasíš s následujícími tvrzeními o chování ve vyučovacích hodinách

ANO

NE

NEVÍM

v naší škole je nejlepší být nenápadný
a když je třeba prostě zopakovat, co říkal učitel

žáci, kteří často diskutují nebo vyjadřují vlastní názor
jsou u většiny učitelů v naší škole oblíbeni

žák má dát najevo, když nesouhlasí s tím, co učitel říká

většina učitelů v naší škole chce,
abychom se hodně ptali a diskutovali s nimi

na opisování při písemkách nebo napovídání
při zkoušení není až tak nic špatného

5. S kým nejčastěji trávíš volný čas?

- sám (a)
- s rodinou
- s kamarády
- v kroužcích, sportovních oddílech
- s PC
- jinak (zkus napsat)

6. Kdo si myslíš, že Tě nejvíc ovlivňuje?

- rodiče
  - škola
  - kamarádi
  - PC
  - jiné (zkus napsat)
- .....

7. Co Tě nejvíc v poslední době trápí?

- nic, vše je v naprostém pořádku
  - rodina
  - škola
  - kamarádi
  - něco jiného (zkus napsat)
- .....

8. Zažil (a) jsi ve své rodině některý z těchto problémů?

- alkohol
  - rozvod
  - časté hádky
  - ztráta zaměstnání
  - dluhy
  - jiné (zkus napsat)
- .....

9. Kolik hodin denně trávíš u PC?

- PC mě nějak nezajímá
- 1-2 hodiny
- 2-4 hodiny
- 4 a více hodin

10. Setkal(a) jsi se někdy se šikanou?

- ano, setkal (a) jsem se se šikanou v naší třídě
- ano, setkal (a) jsem se se šikanou v naší škole
- ne, nesetkal(a)

11. Setkal(a) jsi se někdy s kyberšikanou ?

- ano
- ne

12. Pokud ano, tak v jaké formě

- prostřednictvím mobilního telefonu (lživá, hanlivá SMS zpráva)
  - chaty (ICQ, AOL,...)
  - e-maily
  - komunitní sítě (Facebook, Libimseti)
  - jiné (zkus popsat)
- .....

13. Využil(a) jsi své anonymity vůči někomu i Ty v rámci internetu, mobilního telefonu?

- ano
- ne

14. Víš, jak se můžeš při šikaně nebo kyberšikaně bránit?

- ano
- ne

15. Jaký je Tvůj vztah k cigaretám (legální návyková droga)?

- jsem nekuřák, nikdy jsem to nezkoušel (a)
- nekouřím, ale zkoušel (a) jsem to
- kouřím příležitostně
- kouřím denně (max. 5 cigaret)

16. Jaký je Tvůj vztah k alkoholu (legální návyková droga)?

- ne, nikdy jsem alkohol nepil (a) ani nepiji
- alkohol jsem jen vyzkoušel (a)
- alkohol piji několikrát během týdne
- příležitostně 1-2 x do měsíce
- vyjímečně párkrát do roka

17. V současné době užívám nelegální drogu (marihuana, extáze, pervitin, heroin atd...)

- pouze jsem vyzkoušel(a) (kterou) .....
- neužívám vůbec nic
- asi 1x měsíčně (uved' kterou) .....
- asi 1x týdně (uved' kterou) .....

18. Myslíš, že máš dostatek informací o cigaretách, alkoholu a dalších nelegálních drogách?

- rozhodně ano
- něco vím, ale potřeboval(a) bych se dozvědět další informace
- myslím, že nemám

19. Myslíš, že výše jmenované negativní projevy dospívající mládeže se dají ovlivnit?

- v rodině ano ne
  - ve škole ano ne
  - v mimoškolních zařízeních – zájmová umělecká škola, kroužky, sportovní oddíly apod ...
- ano ne

20. Necháš se lehce ovlivnit vrstevníky, např. k negativní činnosti? (alkohol, kouření, šikana, kyberšikan)

- ano ne

21. Utekl(a) jsi někdy z domova?

- ano ne

22. Byl (a) jsi někdy za školou?

ano ne

23. Vyber z následujících možností jednu, kde spatřuješ hlavní příčiny vzniku rizikových projevů chování dospívající mládeže v současnosti:

- nevhodná výchova v rodině
- nevhodná výchova ve škole
- nevhodné využití volného času
- špatné příklady dospělých
- vliv médií – televize, internet, rozhlas, časopisy
- nepříznivá ekonomická situace rodiny
- neúplná rodina
- vliv kamarádů
- jiné (zkus napsat) .....

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Dana Kozubíková